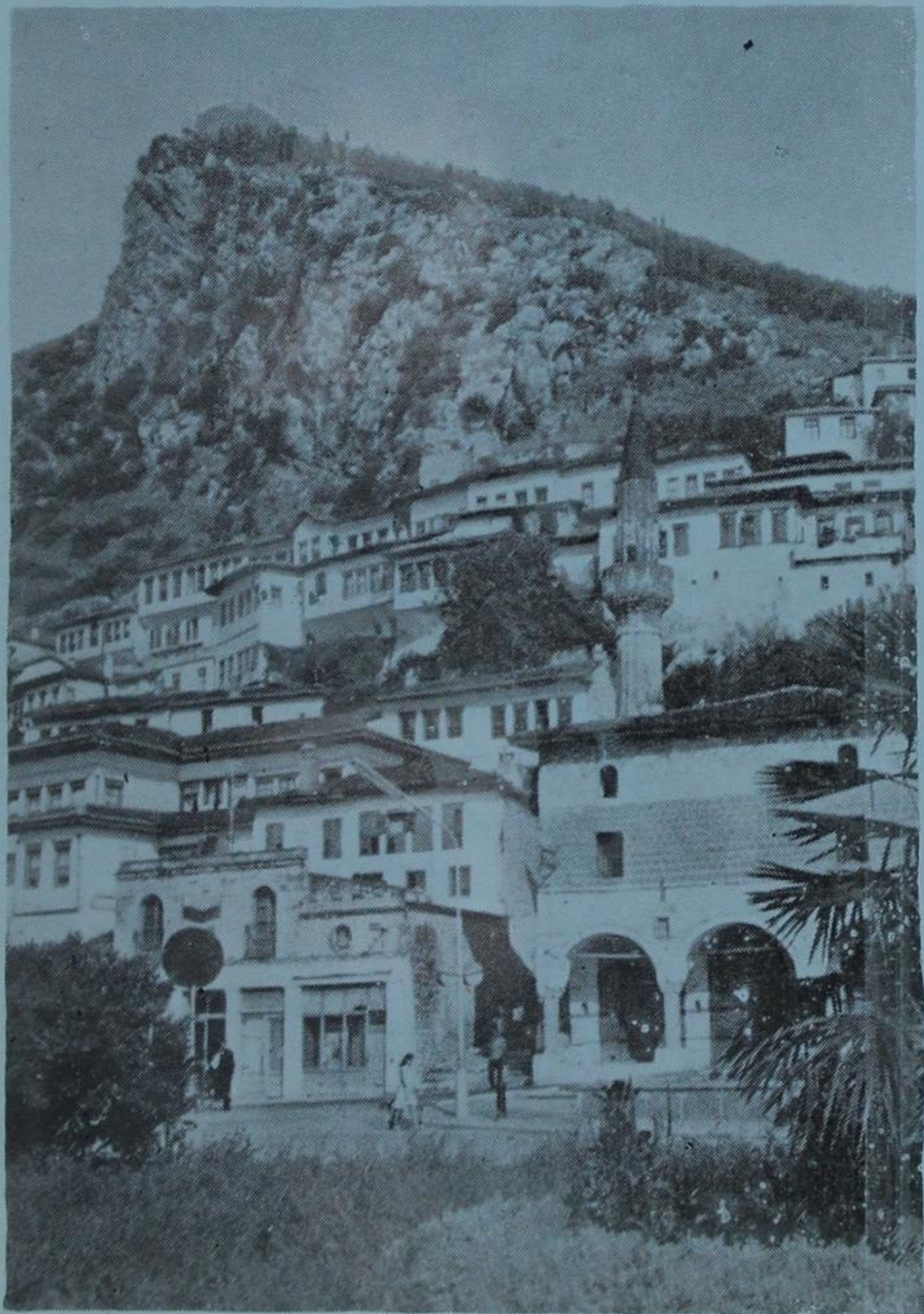

ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΦΩΤΙΑΔΟΥ

Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1978

ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΦΩΤΙΑΔΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΚΟΝΙΤΣΑΣ

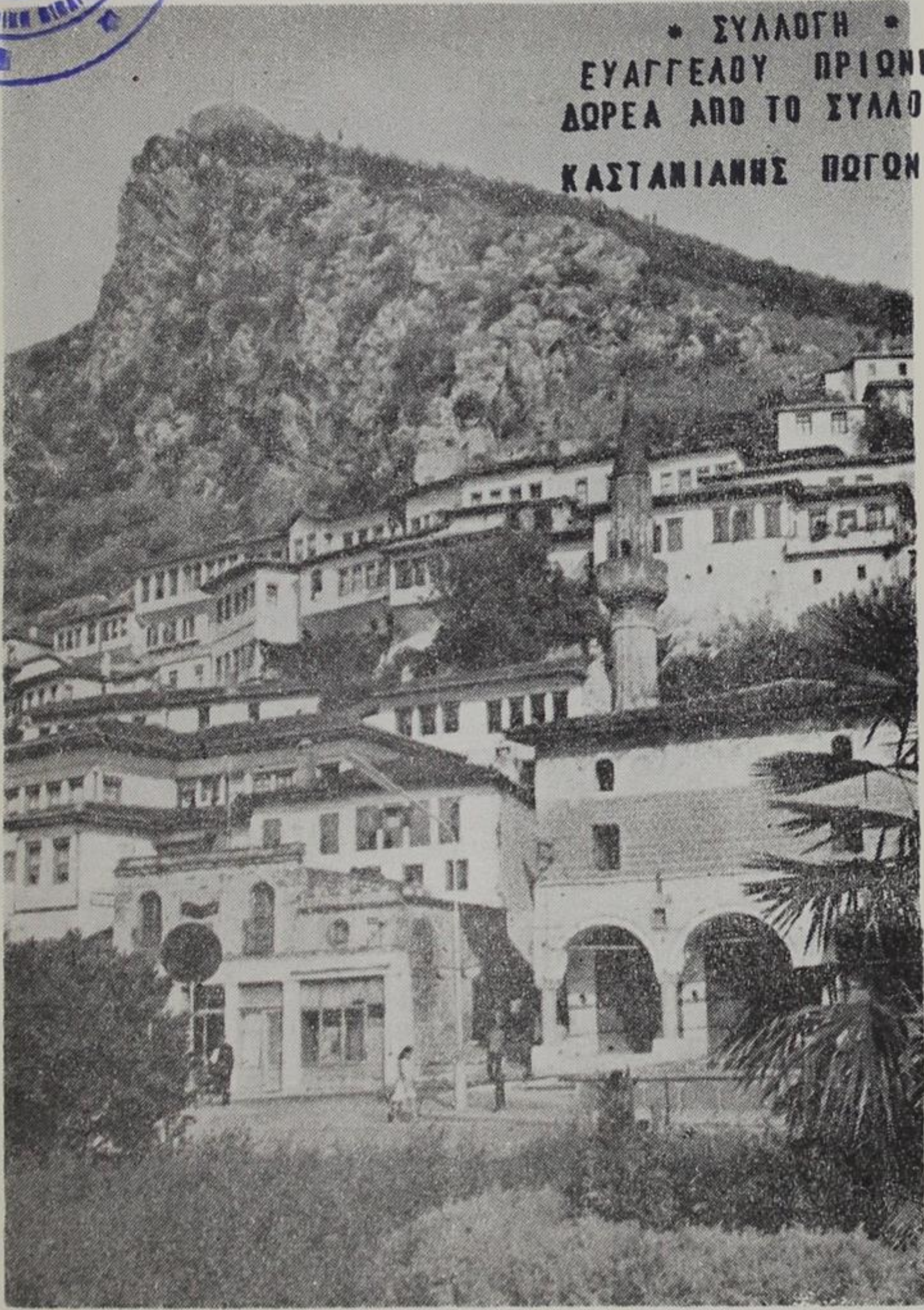
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 55921

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 9/9/2014

Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

• ΣΥΛΛΟΓΗ •
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΙΩΝΗ
ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΗ
ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΡΩΓΩΝΙΟΥ

Η ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ
Κα ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΦΩΤΙΑΔΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στήν εποχή τούτη μέ τις μεγάλες έπιτεύξεις αλλά και τις τραγικές διαφεύσεις, οί λαοί άναζητοϋν έναν χϋρο κοινής συνάντησης, όπου νά μποροϋν νά είναι περισσότερο άδερφοί και νά έχουν τα ίδια όνειρα για την ζωή. Γι' αυτό, ή γνωριμία και ή κατανόηση μεταξύ τους, άποτελει, στις μέρες μας, ένα οικουμενικό αίτημα. Και ή πνευματική έπαφή, πού ξεκινάει πάντα από τις κοινές άφετηρίες τών λαών για την ειρήνη, για τό φωμί και για την συνύπαρξη μέσα στα πλαίσια μιās ύπερεθνικής κοινότητας, είναι πρωταρχική προϋπόθεση γι' αυτήν την προσέγγιση.

Κάτω άπ' αυτό τό πρίσμα, ή άξιολόγηση τοϋ βιβλίτου τούτου της Έρμηνείας Φωτιάδου, παίρνει ιδιαίτερη σημασία. Γιατί, δέν είναι μονάχα ένα ταξιδιωτικό λογοτεχνικό κείμενο, αλλά και ένα θήμα, πού γίνεται άπ' την Ήπειρο για την γειτονική Άλβανία, μέ την όποία έχουμε πολλούς και ειδικούς δεσμούς. Και γιατί, άκόμα, ή κοινότητα τών Βορειοηπειρωτών στην Νότια Άλβανία είναι πάντα μιá έντονη έθνολογική παρουσία, όρατή στην λαϊκή κουλτούρα και στην γενικώτερη φυσιογνωμία αυτής της χώρας.

Και είναι άνάγκη νά θερμάνουμε τό κοινό αυτό ύπόστρωμα, πού δένει τους δυό λαούς μας κάτω από ένα κλίμα στενότερης συγγένειας, μέσα στα ευρύτερα πλαίσια της οικογένειας τών βαλκανικών κρατών.

Αυτά όλα προσδίνουν, στην έργασία της Ήπειρώτισσας συγγραφέως, κάποιες ιδιάζουσες διαστάσεις και μιάν αύξημένη ευθύνη στην μαρτυρία της. Γιατί, ή Έρμηνεία Φωτιάδου, πού περιηγήθηκε την Άλβανία και ως πνευματικός άνθρωπος και ως άρχηγός τοϋ λαογραφικού της όμίλου «Κρυστάλλης», είχε την δυνατότητα για μιá θαθύτερη και οϋσιαστικώτερη γνωριμία τόσο μέ τους Άλβανούς, όσο και μέ τους Έλληνες Βορειοηπειρωτες. Και, στο όδοιπορικό της, έχοντας συνείδηση της ξεχωριστής αυτής σημασίας, δίνει μιá ζεστή και καθαρήν εικόνα, γιομάτη από σκηνικά, από πρόσωπα και ένδιαφέροντα στοιχεία, χωρίς άλλοιώ-

σεις ἢ διαθλάσεις, πού προσφέρουν μιὰ πολύτιμη προσπέλαση γιὰ τὴν γνωριμία τῆς σύγχρονης Ἀλβανίας.

Πρόσθετα, οἱ ἐντυπώσεις τῆς αὐτῆς εἶναι γραμμένες μὲ ποιητική θέρμη καὶ διανθισμένες μὲ ἓνα λεπτὸ χρῶμα ἀναφορᾶς σὲ ιστορικές ὑπομνήσεις, κρατοῦν, μαζὶ μὲ τὴν σοβαρότητα, καὶ τὴν συναισθηματικὴ ἐκείνη ὑγρότητα, πού τις καταξιώνει καὶ ποιητικά. Ἔτσι, ἡ προσφορά τῆς δίνει μιὰ καινούργια πρόσβαση γιὰ εὐρύτερη ἀλληλοκατανόηση καὶ φέρνει ἓνα καλὸ μήνυμα, πού δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει καὶ συνέχεια καὶ ἀνταπόκριση. Γιατί, τώρα, εἶναι καιρὸς νὰ ἀνοίξουν, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ἓναν διάλογο πού θὰ δώσει στὸν σύγχρονο κόσμον τὴν φιλία καὶ τὸ ὄνειρο γιὰ νὰ μὴν ὑποκύψουμε στὴν ἐσωτερικὴ πτώχευση, πού φέρνει ὁ ταραγμένος τοῦτος αἰῶνας μὲ τὰ μεγάλα μεγέθη καὶ τοὺς καταλυτικοὺς ἀντικατοπτρισμούς.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ἡ Ἀλβανία σήμερα

Ἦταν πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι ὅταν στὶς 2 Ἰουλίου ἡμέρα Κυριακὴ ἀνοιξε ἡ φράχτινη πόρτα τῶν συνόρων μὲ τὴν Ἀλβανία στὴν Κακαβιά. Τὰ Ἑλληνικὰ αὐτοκίνητα πέρασαν μέσα σὲ ἓνα χορταριασμένο χῶρο καὶ σταμάτησαν. Ἀλβανικὰ περίμεναν νὰ μεταφέρουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὶς ἀποσκευές τους. Μὲ τοὺς ἐξῆντα ἀνθρώπους ποὺ περιελάμβανε ἡ ὁμάδα, μὲ τὸ σύστημα τῶν πολιτιστικῶν ἀνταλλαγῶν, θὰ ἐπισκεπτόταν τὴ γειτονικὴ χώρα γιὰ καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις ἦταν ὁ Ἡπειρωτικὸς Λαογραφικὸς Ὅμιλος «Κρυστάλλης». Τὸν ἀποτελοῦσαν 32 νέοι ἐπιστήμονες τελειόφοιτοι ἢ ἀπόφοιτοι Ἑλληνικῶν Πανεπιστημίων, 32 Ἡπειρῶτες ποὺ ὕστερα ἀπὸ 38 χρόνια ἀνοιγαν τὴν ἐλαφροφτιαγμένη ἀλλὰ τόσο βαριά καὶ σφιχτὰ κλεισμένη πόρτα γιὰ μιὰ φιλικὴ ἐπίσκεψη στοὺς γείτονες. Συνοδεῖα ὁ Ἑλληνας πρέσβυς στὰ Τίρανα. Καὶ ἦρθαν λόγιοι νὰ ὑποδεχθοῦν τοὺς λογίους, γιατροὶ τοὺς γιατρούς, διπλωματοῦχοι τοῦ Ἀλβανικοῦ Πανεπιστημίου τοὺς καθηγητὰς μαθηματικῆς, χημείας, φυσικῆς καὶ νὰ τοὺς συνοδεύσουν στὸ δεκαπενθήμερο τῆς περιοδείας στὴν Ἀλβανία. Ὁ δρόμος ἄρχισε ἀπλῶς διανοιγμένος στὸ χῶμα ἐλικοειδῆς ὡς ἓνα μεγάλο σημεῖο ἀνάμεσα ἀπὸ θουνὰ καὶ λαγκαδιές συνέχεια τοῦ τοπίου ποὺ εἶχαμε ἀφήσει πίσω μας. Οἱ συνοδοὶ μας ἀρχίζοντας νὰ μᾶς ξεναγοῦν μᾶς εἶπαν ἐν εἴδει προοιμίου ὅτι ἡ Ἀλβανία ἔχει ἀναπτύξει μιὰ μεγάλη βιομηχανικὴ δραστηριότητα εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς. Δηλαδή βιομηχανία μεταλλουργίας, 32 εἶδη ἀτσάλι, ἀνταλλακτικῶν μηχανημάτων, ἐκμεταλλεύσεως ὀρυκτοῦ πλούτου, ὅτι εἶναι εἰς τὴν παραγωγὴν χρωμίου ἢ τρίτη χώρα στὸν κόσμον, ὅτι παράγουν 500 πετρελαιοειδῆ προϊόντα, ὅτι ἔχουν ὑδροηλεκτρικὰ ἐργοστάσια καὶ ὡς τώρα ἔχει κάμει 5.000 μ. σιδηροδρομικὲς γραμμές. Αὐτὰ θὰ τὰ βλέπαμε εἶπαν στὶς ἐπόμενες ἡμέρες.

Ὁ δρόμος ἄρχισε νὰ φτιάχνη καὶ σὲ λίγο βρεθήκαμε στὴν πόλη τῶν Ἀγίων Σαράντα. Ἡ Ἀδριατικὴ θάλασσα ἤρεμη, ἐκείνη τὴ μεσημεριάτικη ὥρα φιλοῦσε τὶς πέτρες τὶς μεγάλες τῆς ἀκτῆς ποὺ ἂν μιλοῦσαν θὰ εἶχαν νὰ ποῦν τόσες ἱστορίες. Τὸ ξενοδοχεῖο πολιτισμένο, νερά, λουτρά, ὅλα στὴν τάξη καὶ τὸ φαγητὸ στὴν εὐρύχωρη τραπεζαρία ἐπιμελημένο καὶ ἀφθονο. Τὸ ἴδιο βράδυ στὸ κλειστὸ θέατρο δίδεται ἡ πρώτη παράσταση. Διάρκεια δύο ὧρες. Μία ὥρα καὶ δέκα λεπτὰ ἀπὸ τὸν «Κρυστάλλη» καὶ πενήντα λεπτὰ ἀπὸ τὸ μουσικὸ συγκρότημα ποὺ συνόδευε. Φορέθηκαν 70 ἀπὸ τὶς 101 Ἑλληνικὲς αὐθεντικὲς στολὲς ποὺ εἶχε μαζί του ὁ ὄμιλος καὶ παρουσιάστηκαν χοροὶ καὶ τραγούδια ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑπειρωτικὴ καὶ Νησιώτικη Ἑλλάδα. Τὸ κοινὸ συγκρατημένο ἢ δειλὸ στὴν ἀρχὴ ἐνθουσιάστηκε καὶ χειροκροτοῦσε καὶ τραγουδοῦσε μαζί μὲ τὰ παιδιά. Ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο χιλιάδες κόσμος ἔστεκε ἀπόμερα καὶ χωρὶς νὰ μιλά. Οἱ θεαταὶ μας ἀπὸ ὅ,τι συμπεραίνω διαβάζοντας τὴν Ἑλληνόφωνη ἔφημερίδα «Λαϊκὸ Βῆμα» 6 Ἰούλη 1978 τοῦ Ἀργυροκάστρου ἦταν «ἐργαζόμενοι τῶν κέντρων δουλειᾶς καὶ παραγωγῆς, καλλιτέχνες καὶ ἐργαζόμενοι τῆς κουλτούρας». Τὸ πρόγραμμα παρουσιάζει ἡ ἠθοποιὸς τῆς σκηνῆς καὶ τῆς τηλεοράσεως κ. Λίντα. Τὸ ἐπόμενο πρωῖ ἓνα τουριστικὸ πρόγραμμα μᾶς ὀδηγοῦσε πρὸς τὴν χερσόνησο τοῦ BUTRINT —Βουθρωτοῦ. Στὸ δρόμο μᾶς ἐξήγησαν πὼς στὴν Διοικητικὴ περιφέρεια, Κονίσπολης — Δέλθινο — Ἅγιοι Σαράντα, ὅπου ὅπως σὲ ὅλη τὴν Ἀλβανία ὑπῆρχε ἀναλφάβητισμὸς σὲ ποσοστὸ 80ο) ο πρὶν ἀπὸ τὸ 1944, τώρα ἀναλφάβητοι δὲν ὑπάρχουν καὶ ἔχουν 57 σχολεῖα 8τάξια, 13 μεσαῖα, 110 νηπιαγωγεῖα μὲ 4.000 νήπια 3—6 ἐτῶν, ὅτι στοὺς Ἅγίους Σαράντα ἓνας κάτοικος στοὺς τρεῖς πηγαίνει σχολεῖο ἢ σὲ τεχνικὴ σχολή. Περνοῦμε τὸ καινούργιο χωριὸ Ξαμήλ. Ἐκεῖ μαζεύονται ἀπὸ ἓνα μῆνα τὸ χρόνο ὅλοι οἱ νέοι καὶ δουλεύουν «ἐθελοντικὰ» στοὺς ἀγρούς! Περνοῦμε στὸ μέσον τῆς θάλασσας καὶ τοῦ ποταμοῦ Μπιστρίντζα — τοπωνυμία σλαυικὴ. Ἦταν,

μᾶς ἐξηγοῦν μιὰ φοβερὴ ἐστία μολύνσεως, ἐλονοσίας, δυστυχίας. Τώρα ἔχουν ἀποξηρανθῆ 15.000 ἑκτάρια. Σπέρνουν θαμβάκι, ρύζι, ἡλιόσπορο. Παίρνουν συγκομιδὴ 3 φορές τὸ χρόνο, ἔχουν φυτέψει 1200 στρέμματα πορτοκαλιές, ἔχουν ἐπίσης σὲ μῆκος 95 μιλίων λεμονιές καὶ 45 ἑλιές.

Εἶναι τὸ ζεστὸ μέρος τῆς Ἀλβανίας, 250 μέρες ἀφόρητης ζέστης. Ἡ χερσόνησος τοῦ Βουθρωτοῦ ἔχει γλυκὸ καὶ ἄλμυρὸ νερό, ἡ δὲ λιμνοθάλασσα τὰ ἐκλεκτότερα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ψάρια τὰ ὁποῖα ὁμως μποροῦν νὰ ἐπιζήσουν μόνον ὡς τὸ μέσον τοῦ θυθοῦ. Ἐπειτα δὲν ὑπάρχει ζωὴ γιατί εἶναι πολὺ τὸ θειάφι ποὺ ὑπάρχει. Ἡ λίμνη αὐτὴ εἶναι ἡ Πέλοπες - Μπούντριντ καὶ ἔχει μῆκος 16 χιλιόμετρα.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅπως μοῦ εἶπαν "Ἕλληνες ποὺ εἶχαν γνωρίσει τὰ μέρη στὸν πόλεμο, ὅτι ἡ περιοχὴ ἔγινε ἀγνώριστη, ἔχει ἐντελῶς διαμορφωθῆ τὸ τοπίο. Φτάσαμε στὴν ἀρχαία πόλη τοῦ ΒΟΥΘΡΩΤΟΥ. Ἦταν ἀσφαλῶς πολὺ σπουδαῖο νὰ δοῦμε αὐτὴ τὴν ἀρχαία πόλη ποὺ ἡ ἴδρυσή της φτάνει στοὺς Τρῶες, στὸν Ἐλενο, τὸ γυιὸ τοῦ Πριάμου. Εὐρίσκεται στὸ τμήμα τῆς Βορείου Ἡπείρου, τὸ ὁποῖο ἔχει ἐκχωρηθῆ στὴν Ἀλβανία. Εἶναι ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὴν βορειοανατολικὴ παραλία τῆς Κέρκυρας.

"Ἐνας ξεναγὸς μᾶς ὠδήγησε μέσω τῶν ἐρειπίων καὶ μᾶς ἐξήγησε μὲ τὸν τρόπο τοῦ τὴν ἱστορία της. Γεγονὸς εἶναι πὼς παρὰ τοὺς πολλοὺς κυρίους ποὺ ἄλλαξε τὸ Βουθρωτὸ κατὰ τὸ πέρασμα τῶν χιλιετηρίδων ὅ,τι σώζεται εἶναι σὲ τέτοια κατάσταση ποὺ μπορεῖ νὰ πᾶρει κανεὶς μιὰ τέλεια ἰδέα. Ὁ ὀδηγὸς ἐξηγεῖ πὼς τὸ 1925 μιὰ ἀρχαιολογικὴ ἀποστολὴ μὲ τὸν Ἰταλὸ UGO-LINI, ἔκανε ἀνασκαφές. Καὶ θυγῆκαν στὸ φῶς θησαυροὶ ἀρχαιολογικοὶ τῶν προϊστορικῶν, τῶν Ἑλληνιστικῶν, τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Ὑστερα ὅλα σχεδόν, ὅ,τι ἦταν δυνατόν νὰ μεταφερθεῖ, τὸ πῆραν στὴν Ἰταλία. Ἡ πόλη εἶχε ἐπιφάνεια 18.000 τετρ. μέτρα, εἶχε ἴσως 8.000 κατοίκους. Εἶναι στὸ ἴδιο ἐπίπε-

δο μὲ τὴν Ἀπολλωνία. Ἀνήκει στοὺς Χάονες. Οἱ κάτοικοι εἶχαν ἐπιστημονικὴ καλλιέργεια καὶ ἰλλυριακὴ μόρφωση μὲ ἑλληνικὴ ἐπιρροή λόγω γειτνιασέως μὲ τὴν Ἑλλάδα, εἶπε.

Ἐμεῖς εἶδαμε τὸ θέατρο ἄριστα διατηρημένο, ἔχει 19 κλίμακες, καὶ ἔτοιμο νὰ δεχθεῖ μιὰ παράσταση ὅπου θὰ ἀνέμιζαν οἱ χιτῶνες καὶ θὰ χτυποῦσαν οἱ κωθῶνοι.

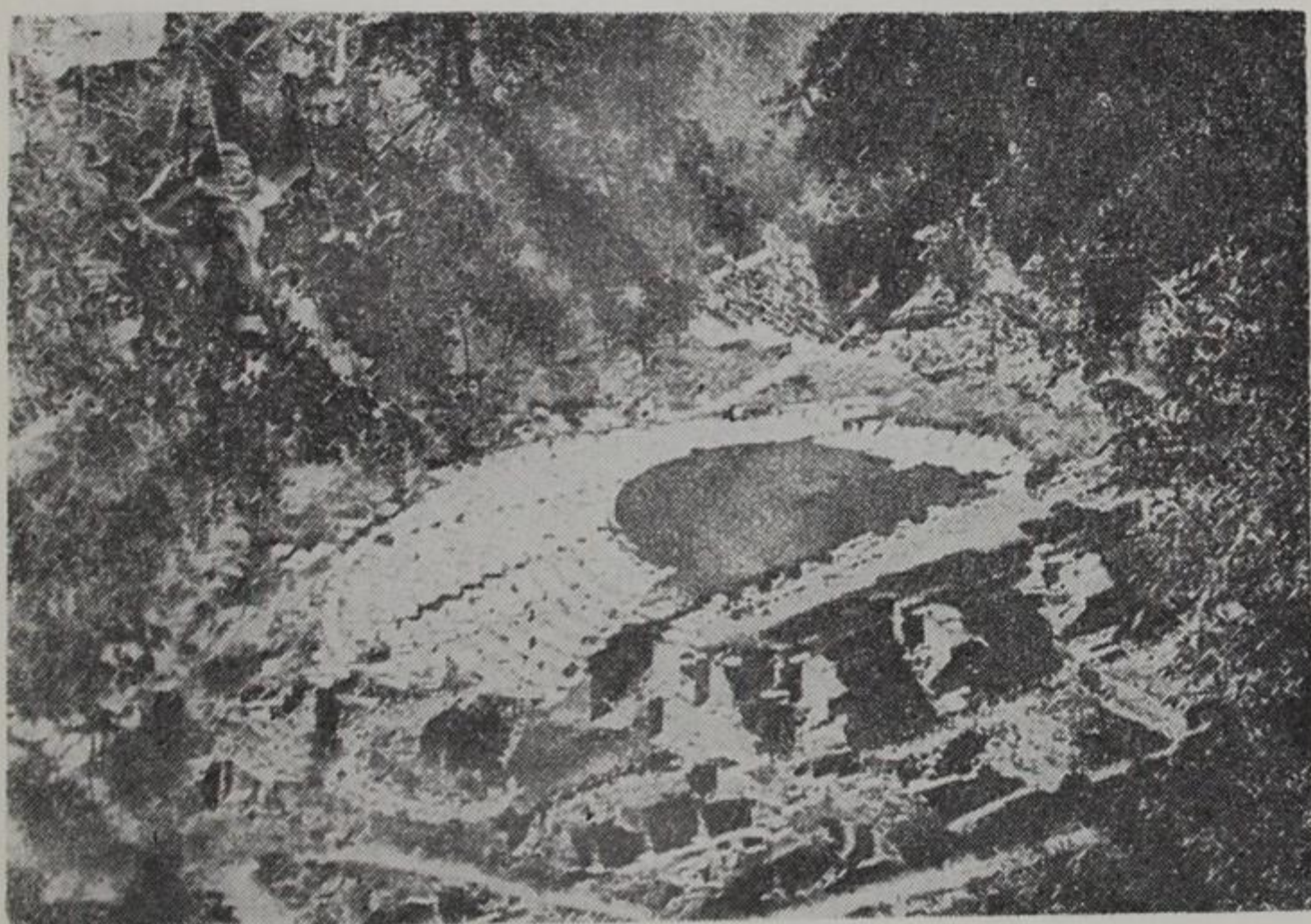
Ἦταν, εἶπε ὁ ξεναγός, ἐπενδυμένο μὲ χρωματιστὸ μάρμαρο καὶ πολὺ γνωστὸ καὶ σήμερα σὲ ὅλη τὴν Ἀλβανία γιὰ τὶς ἐπιγραφές ποὺ ὑπῆρχαν σ' αὐτὸ καὶ ποὺ εἶχαν σχέση μὲ τὴν ἔννοια τῆς Ἐλευθερίας, τῆ σκλαβιά καὶ τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Εἶδαμε ἓνα ρωμαϊκὸ κτίριο λουτρῶν, λείψανα Ἑλληνικῶν τειχῶν. Μιὰ πηγὴ ἴσως καὶ στὴ Μετώπη γράφει ἑλληνικὰ —ΙΟΥΝΙΑ ΦΟΥΦΕΙΝΑ ΝΥΜΦΩΝ ΦΙΛΗΝ. Ὑστερα βλέπουμε τὸ βαπτιστήριον τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνος μὲ ἄριστα διατηρημένο μωσαϊκόν. Δύο μεγαλειώδεις πύλες τῆς πόλεως: Ἀσκληπιεῖο καὶ ὁ χῶρος τοῦ Περιπάτου. Ἡ πύλη τῶν Λεόντων, ἓνα λιοντάρι κατασπάρασσει ἓναν ταῦρο, ἀλλὰ δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀρχικὴ θέση. Βγαίνοντας περνοῦμε ἀπὸ ἓνα μικρὸ μουσεῖο ὅπου μιὰ κεφαλὴ δὲν εἶμαι βέβαιη ὅτι εἶναι τὸ γνήσιο, φτιαγμένο ἀπὸ τὸν Σωσικλέα. Ἑλληνικὲς ἐπιγραφές.

Ἡ πόλις τοῦ Βουθρωτοῦ ἐρημώθηκε λόγω τῆς νοσηρότητός της, ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες καθιζήσεις ἢ ἐπιφάνεια ὅπως καὶ τώρα ἔβγαζε νερό. Τὸν ΙΕ' αἰῶνα μεταφέρθηκε ἢ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς τὸ δὲ 1797 οἱ Γάλλοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ ἐκκένωσαν τὸ φρούριον. Ἀλλωστε ἐμφανίσθηκε σιγὰ - σιγὰ ἡ πόλις τῶν Ἀγίων Σαράντα.

Γυρίσαμε γεμάτοι ἐντυπώσεις ποὺ τὶς ὀλοκλήρωναν εὐχάριστα οἱ ἀποξηραμένες ἐκτάσεις μὲ τὰ χιλιάδες δενδράκια καὶ τὴ γόνιμη γῆ ποὺ ἀντικατέστησε τὸν τόπο ὅπου, ὅπως μᾶς εἶπαν καὶ οἱ συνοδοί μας, ἄλλοτε φύτρωναν θάμνοι καὶ ἔβοσκαν φίδια. Ὁ κάμπος τούτη τὴν ὥρα καίει καὶ ἡ θάλασσα σὲ τραβάει νὰ κολυμπήσεις, γιὰ νὰ θρεῖς λίγη δροσιά. Πόσο εἰρηνικὴ φαίνε-

ται ἢ καλλιεργημένη γῆ, πόση γαλήνη ὑπόσχεται ἢ θάλασσα ἂν πιστέψει κανεῖς πῶς ποτὲ ξένος, οὔτε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ οὔτε ἀπὸ τὴ Δύση, δὲν θὰ σκάψει τὰ ἔγκατὰ τους γιὰ τοὺς δικούς του σκοπούς, τὶς δικές του ἐπιδιώξεις.

Θὰ πρέπει γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν ὅσων ἀκούσαμε νὰ ἀναφέρω πῶς ὁ ξεναγός μας μᾶς εἶπε πῶς τὸ 1957

Τὸ θέατρο στὸ Βουθρωτὸ

ὁ ΚΡΟΥΤΣΕΦ, ὅταν ἐπισκέφθηκε τὸ Βουθρωτό, εἶδε τὰ ἔλη καὶ τὰ φίδια καὶ πρότεινε νὰ κάμουν ἀποξήραση καὶ νὰ φυτέψουν καλαμπόκι, στὴ δὲ λιμνοθάλασσα νὰ κάμουν πολεμικὲς θάσσεις πού νὰ στρέφονται κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ΧΟΤΖΑ τοῦ ἀπήντησε πῶς αὐτὸ δὲν τὸ ἐπιτρέπει γιὰτὶ ἡ Ἑλλάς εἶναι γειτονικὴ χώρα καὶ δὲν θὰ κάμη ποτέ πόλεμο. Γεγονὸς πάντως εἶναι πῶς ἡ μικρὴ Ἀλβανία, ἔτσι ὅπως τὴ βλέπουμε ἐμεῖς ἀπὸ τὴ δεύτερη ἡμέρα τῆς παραμονῆς μας σ' αὐτή, δίνει τὴν ἐντύπωση μιᾶς χώρας πού ἔχει μιὰ ἀξιόπρεπη, πολὺ μετρημένη ζωὴ καὶ πού προσπαθεῖ μὲ ὅλες τῆς τὶς δυνά-

μεις καὶ τὰ ἐργατικά χέρια πού διαθέτει νὰ προοδεύση καὶ νὰ καλλιτερεύση κάθε μέρα πού περνάει τὶς συνθη-
κες τῆς ζωῆς της. Προσπαθεῖ νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὰ ἐπί-
γεια ἢ ὑπόγεια προϊόντα της γιὰ νὰ κάμη καλύτερη τὴ
ζωὴ τῶν ἀνθρώπων της. "Αν αὐτὸ θὰ τὸ πετύχη μὲ τὸν
λίγο τόπο καὶ τὰ μέσα πού διαθέτει ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ
τὸ κρίνω.

Φεύγουμε ἀπὸ τοὺς Ἀγίους Σαράντα μὲ προορισμὸ
τὸ Ἀργυρόκαστρο.

Ἀνηφορικὸς ὁ δρόμος μᾶς ἔβγαλε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς
γραφικότερες παραδοσιακὲς πολιτεῖες τοῦ κόσμου. Λί-
γο ἀπὸ τὴ Βέρνη, λίγο ἀπὸ τὰ Πηλιοδίτικα χωριὰ καὶ
τ' ἀρχοντικά τῆς Ἡπείρου, φτιάχνουν ἓνα θαυμάσιο
σύνολο.

Στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ πού τὸ κόβουν χαράδρες
εἶναι χτισμένο ἀμφιθεατρικὰ τὸ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ. Τρι-
όροφα μὲ πελεκητὴ πέτρα, μὲ τὰ μαντζάτα καὶ τοὺς
νοντάδες κρέμονται στὶς ράχες καὶ φαίνονται νὰ κι-
νοῦνται στὸ φύσημα τοῦ ἐλαφροῦ ἀνέμου πού περνάει
τὶς λαγκαδιές. "Εξη μῆνες —λέει τὸ Ἡπειρωτικὸ Δη-
μοτικὸ τραγούδι— ἔφευγαν οἱ Μαστόροι ἀπὸ τὰ βουνὰ
τῶν Τζουμέρκων καὶ τῆς Κόνιτσας καὶ πήγαιναν στὰ
ξένα νὰ δουλέψουν. Κι ἔφτιαχναν καλντερίμια, ἐκκλη-
σιές, γεφύρια κι ἀρχοντικά. Ὁ νοικοκύρης τοὺς ἔπαιρ-
νε «ξεκοπὴ», ἀλλὰ μὲ «ψωμί» οἰκοτρόφους, γιὰτὶ δὲν
γινόταν ἀλλιῶς.

Κι οἱ κεντηστάδες γιὰ τὰ περίφημα σεγκούνια καὶ
οἱ «χρυσικοὶ» καὶ οἱ ὑφάντρες ἔμπαιναν μὲ τοὺς μῆνες
οἰκότροφοι. Κι ἄρχιζε τὸ «ἔργο» στὸ χτίσιμο μὲ τὸ
κουρμπάν, τὴ θυσία συνήθως ἑνὸς κόκορα, πού γινό-
ταν γιὰ τὴ θεμελίωση, πού γινόταν μὲ γλέντι καὶ χορὸ
καὶ τὸ σφαχτὸ πού γευόταν στὰ τελειώματα γιὰ νὰ
εὐχηθοῦν «καλοῆμερα καὶ καλότυχο τὸ χτίσμα».

"Ἰδια ἢ ἀρχιτεκτονικὴ, τὸ σχέδιο, ὅπως τὸ ἐπέβα-
λαν τὰ κακοτράχαλα βουνά, ἢ διαμόρφωση τοῦ ἐδά-
φους, τριόροφα μπροστά, ἰσόγεια πίσω. Καὶ τὸ ἐσωτε-
ρικό, πλακόστρωτη ἢ σάλα, τὰ δωμάτια μὲ τζάκια, οἱ

κρεβάτες ἔτσι ὥστε ὅταν πῆγα νύφη στοὺς Ζαγόρι ἤξερα χωρὶς νὰ μοῦ δείξη κανεὶς στ' ἀρχοντικὸ τῶν Φωτιάδων ποῦ ἦταν τὸ κελάρι, τ' ἀμπάρια, οἱ χτιστὲς ντουλάπες «μασαντράδες» γιὰ τὰ ροῦχα, τὰ ντουλάπια γιὰ τὰ γυαλικά, γιὰτὶ τὸ σπίτι μου στοὺς Συρράκο ἦταν ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ἀκόμα καὶ τὸ εἰκόνισμα στὴ γωνία. Ἔτσι τὸ Ἀργυρόκαστρο, λόγῳ ἴσως καὶ τῆς ὀρεινῆς μου καταγωγῆς, μὲ συνήρπασε, ἔγινε ἀμέσως μιὰ ἀγαπημένη γωνιὰ τῆς γῆς στὴ γωνιὰ τῆς καρδιᾶς μου.

Ἀνεθήκαμε στοὺς Κάστρο. Ἡ ξεναγὸς μᾶς εἶπε ὅτι οἱ πρῶτες πέτρες μπηκαν τὸ 568. Ἀργύρης ὁ πρῶτος μάστορας. Συνεχίστηκε τὸ χτίσιμο τὸν 11ο καὶ 12ο αἰῶνα, πρὸς τὸ ὑπόγειο, δούλεψαν καὶ οἱ Ὀσμανλῆδες καὶ ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ. Πρέπει νὰ εἰπῶ ἐδῶ πῶς εἶδαμε τὸ σπίτι τῆς Χάμκως, τῆς τρομερῆς μάνας τοῦ Ἀλῆ. Οἱ Ἴταλοὶ καταστρέφοντας τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κτιρίου ἔχτισαν τὸ 1929 ἓνα ὄροφο ἀπὸ πάνω μὲ κελιά γιὰ φυλακὲς. Τὸ ὄνομά του λένε ὅτι τὸ πῆρε ἀπὸ μιὰ ὄμορφη Ἀλθανίδα τὴν Ἀργυρῶ, ἢ ὁποῖα δὲν ὑπέκυψε στοὺς Τούρκους καὶ γκρεμίστηκε ἀπὸ τὶς ἐπάλλξεις. Ὅμως γιὰτὶ ὄχι ἀπὸ τὸν πρῶτο μάστορα, τὸν Ἀργύρη. Τώρα στοὺς κάστρο ὑπάρχει μιὰ συλλογὴ 2000 ὄπλων Ἰταλικῶν καὶ Γερμανικῶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Εἶναι ὀλόκληρο μιὰ προσπάθεια μουσείου. Ἐκεῖ ἀκούσαμε πρώτη φορὰ ἀπὸ τοὺς Ἀλθανοὺς γιὰ τὴ σύνδεσή τους καὶ τὴν καταγωγὴ τους ἀπὸ τοὺς Ἰλυρίους. Στοὺς κάστρο ὑπάρχει μιὰ μικρὴ συλλογὴ πολεμικῶν εἰδῶν ἀπὸ Νεολιθικῆς ἐποχῆς σιδήρου, χαλκοῦ καὶ ὕστερα τὰ αὐθεντικὰ ὄπλα τῶν Ἀλθανῶν βασιλέων. Παντοῦ μὲ ἔγγραφα, φωτογραφίες, ὄπλα, ἐξαίρεται ἡ δράση τῶν παρτιζάνων. Δείχνουν τὰ διάφορα μέσα μὲ τὰ ὁποῖα κατασκεύασαν μπαρούτι, ἓνα πρωτόγονο ξύλινο μηχανήμα, καθὼς καὶ διάφορες πολεμικὲς στολές.

Μᾶς εἶπε ἡ ξεναγὸς ὅτι ὁ λαὸς λέει πῶς «ὁ Ἀλθανὸς δὲν γεννήθηκε ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μάνας του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κἀνη τοῦ τουφεκιῦ». Δυὸ συνθέσεις ἀγαλμάτων ποὺ ἐντυπωσιάζουν. Ἡ μιὰ εἶναι ὁ Ἀλθανὸς ἀν-

τάρτης, πού κατατροπώνει τὸν Γερμανὸ στρατιώτη, ἀφου τοῦ πήρε ρούχα καὶ ὄπλισμὸ καὶ μπροστὰ κάτω πεσμένες οἱ σημαῖες τοῦ Φασισμού καὶ τοῦ Ναζισμού. Τὸ δεύτερο, ἕνας καθολικὸς παπᾶς καὶ ἕνας στρατηγὸς Ἴταλὸς μὲ γεμάτα τὰ χέρια ὄστὰ νεκρῶν στρατιωτῶν. Ἐνας Ἀλβανὸς παρτιζάνος τοὺς δείχνει λέγοντας πὼς ἂν ἐπιχειρήσουν νὰ ἐπανεέλθουν στὴν Ἀλβανικὴ γῆ, θὰ γυρίσουν μόνο μὲ ὄστὰ ξεγυμνωμένα. Μπροστὰ μας τὸ ἄγαλμα τοῦ Μεχμέτ Τσέου. Πρόκειται γιὰ τὸν σημερινὸ πρωθυπουργὸ τῆς χώρας, πού ὑπῆρξε ὁ πρῶτος στρατιώτης τῆς πρώτης Μεραρχίας τῶν Ἀλβανῶν. Τὴν ἀντίσταση τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῆς Ἰταλίας παρουσιάζουν μὲ διάφορα γεγονότα.

Μᾶς διηγοῦνται πὼς τὸ 1941 ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ πῆγε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἀλβανία. Ἐνα νέο παιδί, ὁ Βασίλης Λάτσι, τὸν πλησίασε μὲ ἕνα μπουκέτο λουλούδια, μέσα στὸ ὁποῖο εἶχε ἕνα περιστρόφο. Τὸν πυροβόλησε πέντε φορές, ἀλλὰ ἀπέτυχε νὰ τὸν σκοτώσει. Βέβαια τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν κρέμασαν, ἀλλὰ μᾶς ἐτόνισαν οἱ συνοδοὶ μας ὅτι αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο ποτὲ δὲν γράφτηκε σὲ καμιὰ ἐφημερίδα τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἀκούστηκε ἀπὸ κανένα ραδιόφωνο. Στὸν ὄροφο - φυλακὲς διηγοῦνται ἱστορίες ἡρωϊσμοῦ γυναικῶν Ἀλβανίδων.

Στὴν αὐλὴ τοῦ Κάστρου ἕνα ἀεροπλάνο τοῦ ΝΑΤΟ, ἀπαγορεύονται οἱ φωτογραφίες. Μπήκε, μᾶς εἶπαν, τὸ 1957 στὸν ἐναέριο χῶρο τῆς Ἀλβανίας νὰ κατασκοπεύσει. Τὸ ἀνάγκασαν νὰ προσγειωθῆ καὶ τὸ κράτησαν.

Καὶ κάτι ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴ πλευρὰ τῆς Ἀλβανίας. Ἀναμνηστικὴ πλάκα τῶν πρώτων διδασκάλων. Ὁ Πιέρ Μπουτὶ τὸ 1445 ἔγραψε μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρες στὴν Ἀλβανικὴ γλῶσσα καὶ ἄρχισε μὲ τὸ «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου πνεύματος». Ὑστερα ὁ Γερμανὸς Φὸν Χάρτς ἔγραψε τὴν πρώτη γραμματικὴ. Τὸ πρῶτο σχολεῖο ἔγινε, εἶπαν, τὸ 1887 καὶ πρῶτος δάσκαλος ὁ Παντελῆς Σωτήρης ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Κατεβήκαμε πρὸς τὸ ξενοδοχεῖο. Κόσμος πάρα πολὺς ἀπ' ἔξω. Μοῦ ἔκαμε ἐντύπωση τὸ

γεγονός, γιατί ανθρώπους πολλούς μαζεμένους είδα και τὸ πρωῖ, ὥρα πὸ φυσιολογικὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι στὴ δουλειά. Μοῦ ἐξήγησαν πὸς πρόκειται γιὰ τρίτη θάρδια.

Οἱ ἄνθρωποι στὴν Ἀλβανία δουλεύουν σὲ τρεῖς θάρδιες. Δύο ὀχτάωρα καὶ ἓνα ἐξάωρο νυχτερινὸ οἱ κάτω τῶν 50 χρόνων. Δὲν γίνεται ἀλλιῶς, εἴμεθα λίγοι καὶ πρέπει νὰ δουλέψουμε πολὺ γιὰ νὰ προωθήσουμε τὴ γενικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας μας καὶ τὴν κατὰ τὸ μεγαλύτερο δυνατὸ αὐτάρκειά μας.

Στὸ Ἀργυρόκαστρο τὰ ὀνόματα εἶναι Ἑλληνικὰ καὶ πέραν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσας, πὸ εἶναι θεβαίως ἢ ἐπίσημη τοῦ κράτους, λειτουργεῖ γιὰ τὴ μειονότητα τετρατάξιο δημοτικὸ σχολεῖο στὰ Ἑλληνικὰ μόνον. Ὑστερα διδάσκονται οἱ δύο γλώσσες καὶ στὶς ἀνώτατες σχολές ὅλα τὰ μαθήματα στὴν Ἀλβανικὴ, πράγμα ἀπολύτως φυσικό. Ἀγοράσαμε Ἑλληνικὰ βιβλία, πὸ ἐκδίδονται ἐκεῖ, γραμματικὴ καὶ διάφορα ἀναγνώσματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ περιέχουν πολιτικὰ θέματα. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ μὲ τίτλο: «Ο ΧΡΟΥΤΣΟΦ ΓΟΝΑΤΙΣΤΟΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟΝ ΤΙΤΟ», 13 τοῦ Σεπτέμβρη 1963, εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν Ἐμβέρ Χότζα, γράφει, ΕΚΔΟΤΙΚΟ 8 ΝΟΕΜΒΡΗ ΤΙΡΑΝΑ 1977.

Ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο μᾶς ὀδήγησαν στὴ Γράψη. Ἐκεῖ ἡ Ἑλληνικὴ μειονότης μᾶς καλωσόρισε στὴ γλώσσα μας. Ἡ πρόεδρος τοῦ Συνεταιρισμοῦ Χρυσουγὴ Ντάβου μᾶς μίλησε γιὰ μιὰ εὐτυχισμένη ζωὴ πὸ ζοῦνε, μᾶς ἀνέπτυξε τὸν τρόπο πὸ ἐργάζονται, τὴν ἀπόδοση τῶν χωραφιῶν, τὰ προϊόντα σὲ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικά. Ὑστερα διάφορα συγκροτήματα ἐφήβων καὶ μεσηλικῶν μὲ ὠραιότατες Δεροπολίτικες στολές μὲ μεταξωτὲς ποδιές κεντημένες μὲ ἀπαράμιλλη τέχνη καὶ λεπτότητα καὶ πλουμιστὰ ἄσπρα μαντήλια χόρεψαν καὶ τραγούδησαν. Οἱ χοροὶ ἦταν οἱ ἴδιοι πὸ χορεύουμε στὴν Ἡπειρο καὶ οἱ σκοποὶ τῶν τραγουδιῶν τῶν βορεινῶν χωριῶν μας, ἀλλὰ τὰ λόγια τῶν τραγουδιῶν

ἦταν ἄλλα. Τὰ λόγια ἦταν καθαρῶς πολιτικά. "Ενα ἀπὸ αὐτὰ ἔλεγε :

Στις 22 τοῦ Μάρτη ἔχει ἡ Δερόπολη γιορτὴ
βγῆκε γιὰ νὰ κουβεντιάσῃ μὲ τὸν καθοδηγητὴ.
"Ο ἡγέτης τοῦ λαοῦ μας, τὸ ἀστέρι τὸ λαμπρὸ
ἦρθε στὴ Δερόπολή μας καὶ μιλάει μὲ τὸ λαό.
"Ολες τὶς παραγγελίες θὰ τὶς ἐκτελέσουμε
μὲ τὸ κόμμα τοῦ Ἐμβέρη μπρὸς θὰ προχωρέσουμε.
"Ερχονται οἱ Δεροπολίτες μὲ καρδιά καὶ μὲ ψυχὴ
ὁ Ἐμβέρης μὲ τὸ κόμμα σὰν τὰ ψηλὰ βουνὰ νὰ ζῆ.

Ζήτησα νὰ χορέψουμε μαζὶ τους, ἀλλὰ μοῦ εἶπαν
πὼς κάθε ὄμιλος μόλις τελείωνε ἔβγαζε τὶς στολές κι

Δεροπολίτισες χορεύουν τραγουδώντας «Ξενητεμένο μου πουλί...»

ἔφευγε γιὰ τὰ χωράφια. Καὶ πράγματι ἔτσι γινόταν.
Πήραμε ἓνα ἀναψυκτικὸ καὶ φύγαμε καὶ μεῖς. Χάθηκα
γυρίζοντας στὶς σκέψεις μου. Μὰ ὅπως πάντα, ὅταν γυρ-
νάω ἀπὸ τὰ ταξίδια μου, γράφω ὅ,τι εἶδα καὶ μοῦ εἶ-
παν καὶ ποτὲ ὅ,τι ἐγὼ μόνη μου σκέφθηκα.

Μιά πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐπίσκεψη ἦταν στὸ πατρικὸ τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, στὸ σπίτι ποὺ γεννήθηκε. Σὲ παραδοσιακὸ τύπο διόροφο ἢ τριόροφο σὲ ὀρισμένα σημεῖα μὲ τὰ μικρὰ δωμάτια, τὰ μαντζάτα, τοὺς νοντάδες, τὴν πλακόστρωτη σάλα, εἶναι ἓνα μουσεῖο εἰδῶν καὶ ἀντικειμένων τῆς οἰκογένειας. Ἡ μεγάλη κεντητὴ κασέλα μὲ τὸ σεντονιαρισμένο πάπλωμα, τὰ μπάσια τὰ χαμηλὰ μὲ τὶς μαξιλάρες ὀλόγυρα καὶ τὰ κιλίμια, ἡ μπουχαροποδιὰ χιονάτη μὲ περίγυρο πλεχτὴ δαντέλα μὲ τὸ βελονάκι. Ὅπως μᾶς εἶπαν, τὸ σπίτι αὐτὸ εἶχε καεῖ καὶ τὸ ξανάφτιαξαν φέρνοντας σκαλιστὰ νταβάνια, ντουλάπες καὶ κάγκελα ἀπὸ παλιὰ ἀρχοντικά, τὸ στόλισαν ὅπως στὰ παλιά, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ τὸ βλέπει κανεὶς πῶς ἦταν ἓνα παλιὸ σπίτι στὸ κάστρο. Τὰ ὑπόλοιπα δωμάτια εἶχαν συλλογὲς ἀπὸ φωτογραφίες καὶ ἔγγραφα ντοκουμέντα τῆς δράσεως τοῦ Χότζα καὶ τῶν Ἀλβανῶν παρτιζάνων. Μὰ ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο φεύγαμε, περάσαμε τὸ Βιρό, μιὰ σωστὴ τεχνητὴ λίμνη, ἡ λεωφόρος εἶχε πεῦκα καὶ ὁ δρόμος ἀσφαλτοστρωμένος καὶ ἀρκετὰ καλός. Ζέστη πάρα πολὺ καὶ δυσφορούσαμε, μὰ κάποια στιγμή τὰ αὐτοκίνητα σταμάτησαν. Ἐνα ἐξοχικὸ κέντρο, τὸ Κρυονέρι, ἐστιατόριο κρατικὸ θέβαια, ὅπως ὅλα. Στὴν κουζίνα του φαγητὸ σὲ χάλκινες κατσαρόλες καὶ γιαούρτι πρόβειο. Στὰ τραπέζια ἔτρωγαν μικρὲς συντροφιὲς χωρικῶν; δὲν ξέρω, τὸ ντύσιμο σχεδὸν δὲν ἀλλάζει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἀπὸ τὴν πλαγιά κυλοῦσε στὴ μέση τοῦ κέντρου ἓνας μικρὸς φυσικὸς καταρράχτης, ὑπέροχος, μιὰ ὀμορφιὰ ἀνεπανάληπτη, ἔφερναν μιὰ δροσιὰ τὰ νερά του ποὺ ἀναζωογονοῦσε. Ὁ καφὲς ἦταν καλός, τὸ λουκούμι ἐπίσης μὲ τὸ νερό του ἐκείνη τὴν ὥρα καλύτερο ἀπ' ὅλα. Στὸ δρόμο μας πάλι σὲ λίγο. Περνοῦμε τὴν πόλη τῶν «καρβουνιάρηδων» καὶ ὕστερα τὴν Λάλτς, ὅπου τὰ πετρέλαια. Σὲ λίγο ἀντικρύσαμε μιὰ καινούργια σχεδὸν πολιτεία. Εἶναι τὸ Φιέρι. Λένε ὅτι ἔχει 50.000 κατοίκους, μιὰ πληροφορία πῶς ὑπάρχουν 2.500 Ἑλληνόφωνοι κάτοικοι δὲν τὴ νομίζω σωστὴ, για-

τι ἐδῶ ἀκούω συνεχῶς Ἰταλικά ὀνόματα καὶ λέξεις πού μπερδεύονται μὲ τ' Ἀλβανικά κατάλοιπα ἀσφαλῶς τῆς Ἰταλικῆς κυριαρχίας. Τὸ κέντρο τῆς πόλης ἔχει ἓνα μεγάλο ὠραιότατο πάρκο, σύγχρονα κτίρια καὶ ἓνα μεγάλο ξενοδοχεῖο τὸ Ἀπολλωνία. Πολὺ κοντὰ τὸ θέατρο. Μιὰ ὠραία αἶθουσα 700 ἀμφιθεατρικῶν θέσεων. Ὠραιότατη ἢ σκηνὴ μὲ τέλεια φωτιστικά, ἠχητικά, ἀυλαῖες. Στὰ παρασκήνια τὰ καμαρίνια ὠραία, πολιτισμένα μὲ ἀνέσεις καὶ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα, πού βοηθοῦν γιὰ μιὰ καλὴ παράσταση. Ἡ παραμονὴ μας στὸ Φιέρι ἦταν μισὴ μέρα καὶ μιὰ νύχτα. Κι ὕστερα στὰ Σκόδρα. Μία ἀπὸ τὶς μεγάλες γιὰ τὴν Ἀλβανία διαδρομές. Ὅλοι εἶχαν καλὴ διάθεση, τραγουδοῦσαν Ἑλληνικά καὶ Ἀλβανικά τραγούδια καὶ ἡ Λίντα ἀπήγγειλε μὲ τέτοιο τρόπο, πού μὲ ἀνάγκασε νὰ εἰπῶ αὐτὸ πού συνήθως λέμε μόνον γιὰ τὴ μουσικὴ —μπορεῖ νὰ μᾶς ἀρέσει χωρὶς νὰ καταλαβαίνουμε τὰ λόγια— αὐτὸ συνέβη μὲ τὸν μόνολογο τῆς Ἀλβανίδας ἠθοποιουῦ. Φράγματα ὑδροηλεκτρικά, ἐργοστάσιο λιπασμάτων, ἐργοστάσιο σιδήρου. Περναῖμε ἓνα γεφύρι καὶ ἄρχισα νὰ θυμᾶμαι τὸ «τοῦ γιοφυριουῦ τῆς Ἀρτας». Οἱ συνοδοὶ μας μοῦ ἀνέφεραν ἓνα δικό τους σχετικό, μόνον πού μιλάει γιὰ ἀνθρωποθυσία. Σημείωσα ὅλο τὸ ποίημα καὶ σκέφθηκα παρόμοιους μύθους, πού ἄκουσα στὴ Ρουμανία καὶ τὴν Οὐγγαρία.

Εἶναι λοιπὸν γεγονὸς ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ τραγουδοῦν σωστὰ καὶ ἔχουν ὠραῖες φωνές. Αὐτὸ δὲν εἶναι μιὰ διαπίστωση πού ἔγινε ὅταν ἦρθαν μερικὲς βραδιὲς τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ σὲ δεῖπνα γιὰ νὰ μᾶς ψυχαγωγῆσουν καλλιτέχνες τῆς Ὀπερας ἢ παραδοσιακοὶ τραγουδισταί. Τὸ βλέπουμε συνεχῶς ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς μας ὁδηγοὺς ἢ κρατικούς λειτουργοὺς ἢ τοὺς συνδικατημόνας μας.

Ἀπὸ ἀνθρώπους 30—65 χρόνων ἀκούγαμε σωστὰ ὠραία τραγούδια μουσικῶς. Βέβαια ὕστερα ἀπὸ τὴ δεύτερη ἡμέρα συνηθίσαμε ὅτι τὰ λόγια τῶν τραγουδιῶν 3 στὰ 4 θὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸν Ἐμβέρ γιὰ τὸ κόμμα

για τους παρτιζάνους, αλλά είναι ωραία μουσική. Λίγα τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης. "Ένα ἀπὸ αὐτὰ μάθαμε καὶ μεῖς καὶ τὸ τραγουδήσαμε στὶς παραστάσεις μας γιὰ νὰ εὐχαριστήσουμε τοὺς γηγενεῖς.

Μοῦ εἶπαν μὲ τὴν εὐκαιρία ὅτι ὁ Ἄλθανὸς Ἀλέξανδρος Μωϋσῆ ἔπαιξε "Αμλετ στὴ Βιέννη καὶ ἦταν ὁ πρῶτος διδάξας Βασιλέα Λήρ. Τὶς ἡμέρες ποὺ περάσαμε στὴν Ἄλθανία οἱ «ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΔΕΣ» μὲ πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον ἐπισκεπτόμεθα τὰ μουσεῖα ἀρχαιολογικά, λαογραφικά συγχρόνων ἐπιτεύξεων ἐκθέσεις, μὲ εὐγένεια βλέπαμε τὰ μουσεῖα - ἐκθέσεις τῶν ντοκουμέντων, τῶν ἀγώνων τους, ἀλλὰ ΔΕΝ ἐπέτρεψα ὅταν μᾶς ἐρώτησαν ἐὰν θέλουμε νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ μοναδικὸ στὸν κόσμον, ὅπως μᾶς εἶπαν, μουσεῖο ΑΘΕΪΣΜΟΥ. Καὶ τὸ ἔκαμα αὐτὸ ὅταν ρωτώντας μερικοὺς "Έλληνες ποὺ τὸ ἐπισκέφθηκαν μοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι σκέτη καθύβριση τῶν χριστιανικῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων, σαρκασμὸς τοῦ κλήρου μὲ ἀνάλογες εἰκόνες κλπ. Ἐπαναλαμβάνω πὼς δὲν τὰ εἶδα ἰδίως ὄμμασι, ἀλλὰ ἐπειδὴ θρησκευομαι βαθύτατα χωρὶς νὰ εἶμαι θρησκόληπτη καὶ ἐπειδὴ συνώδευα φοιτητὲς καὶ ἐπιστήμονες ποὺ στὸ λαϊμὸ τους ἔλαμπε ὁ χρυσὸς σταυρὸς καὶ ἡ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη στὸ Θεὸ ποὺ τοὺς μετέδωσαν οἱ Ἡπειρώτισσες μητέρες τους, ἀρνήθηκα τὴν ἐπίσκεψη. Εἶπα δὲ πὼς εἶδα στὴ Γιουγκοσλαβία ωραιότατες ἐκθέσεις ἐκκλησιαστικῶν εἰδῶν ἐξαιρετικῆς τέχνης καὶ μεγάλης ἀξίας, εἶδα στὴ Ρουμανία τὰ περίφημα ἀγιογραφημένα Μοναστήρια, ἀλλὰ τὰ ἔδειχναν ἀπλῶς σὰν ἐκθέσεις. Ἐδῶ ἐφ' ὅσον ἦταν ἔτσι φοβόμουν ἀντιδράσεις στὸ θιγμένο θρησκευτικὸ συναίσθημα ποὺ δὲν θὰ βοηθοῦσε καθόλου στὴ διατήρηση καὶ προώθηση στὶς τόσο ἄνετα καὶ εἰλικρινὰ φιλικὲς σχέσεις ποὺ ἤδη ἐδημιουργοῦντο μὲ τοὺς συνοδοὺς καὶ τοὺς θεατὰς τῶν παραστάσεών μας. Τὰ ΣΚΟΔΡΑ εἶναι μία ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Βορείου Ἄλθανίας. Στὸ κέντρο καλὴ ρυμοτομία, μεγάλο ξενοδοχεῖο, ωραῖο θέατρο. Καταστήματα ὅπως παντοῦ ἐλάχιστα, μὲ ἐλάχιστα εἶδη. "Ένα ωραῖο μικρὸ πάρκο ὅπου

καθόταν ἄνθρωποι νὰ ξεκουραστοῦν, μέσα στοῦ ξενοδοχεῖο ἓνα μικρὸ κατάστημα ἀναμνηστικῶν πουλοῦσε μόνο μὲ δολλάρια. Εἶχε ωραιότατα ὑφαντὰ στρωσίδια (μπαχτὰ) ὅπως τὰ λέμε στὴν Ἡπειρο ὑφαμένα μὲ τὸ χέρι σὲ ἐργοστάσιο ποὺ εἶχαμε τὴν εὐχαρίστηση νὰ τὸ ἰδοῦμε στὴν Κορυτσά. Παντοῦφλες χαριτωμένες, λίγα σκαλιστὰ καὶ σὲ πολλὰ σημεία τὸ δικέφαλο ἀετό ποὺ εἶναι, λέει, «Τὸ ἔμβλημα τῆς Ἀλβανίας».

Ἡ παράσταση ἔγινε ωραιότατη, τὸ ἐπίσημο δεῖπνο ἐπίσης καὶ οἱ προσφωνήσεις μὲ εὐγενικὲς φιλοφρονήσεις ἐκατέρωθεν. Ἡ Σκόδρα ἦταν ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς Ἀλβανίας. Τὸ κτίσιμό της ἀποδίδεται ἀπὸ μερικοὺς εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, κατὰ τὸν Λίβιον δὲ ἡ πόλις αὐτὴ ἐξελέγη ἀπὸ τὸν Ἰλλύριο Βασιλέα Γεύτιον ὡς ἔδρα τοῦ βασιλείου του. Τὴν ἄλλη ἡμέρα φεύγουμε πρὸς τοῦ Κρούϊα (Κρούγια) τὸ χωριὸ καὶ τὸ κάστρο τοῦ Σκεντέρμπεη. Στὸ δρόμο ἀντλούσαμε ἀπόψεις, συζητούσαμε διάφορα καὶ ἔβγαινε πὼς οἱ Ἀλβανοὶ ἔχουν οἰκογένειες πατριαρχικὲς πολλὲς φορές γονεῖς - παπποῦδες - παιδιὰ, ωραῖες ἀρχές, σεβασμὸ καὶ ἀγάπη μεταξύ τους τὰ μέλη. Ἡ παράσταση ποὺ θὰ κάναμε ἦταν στὸ Λάτς, μιὰ ἐργατοῦπολις μὲ βιομηχανία λιπασμάτων. Πήγαμε κατ' εὐθείαν στὸ θέατρο. Τὰ ἑπτὰ μπαούλα μὲ τὶς στολὲς καὶ τοὺς μπόγους εἶχαν φθάσει μὲ ἓνα φορτηγό. Στὴν Ἀλβανία δὲν χάσαμε οὔτε ἓνα θελόνη ἀπὸ τὶς 101 στολὲς γιατί καὶ στὸ δρόμο ἂν ἔπεφτε κάτι θὰ μᾶς τὸ ἔφερναν.

Τελειώνοντας τὴν παράσταση, μὲ τὰ λεωφορεῖα πήραμε τὸν ἀνηφορικὸ δρόμο γιὰ τὰ ΚΡΟΥΓΙΑ. Εἶχε δροσίσει καὶ ἡ νύχτα ἦταν ὁμορφη. Τὰ Κρούγια εἶναι χαριτωμένο χωριὸ μὲ σύγχρονο ξενοδοχεῖο καὶ στὴν κορυφὴ του δεσπόζει τὸ κάστρο τοῦ Σκεντέρμπεη. Ἀπὸ τὴ φύση μου θαυμάζω τὰ παλληκάρια, τοὺς ἀφοβούς, τοὺς πατριῶτες. Ἔτσι ὁ Σκεντέρμπεης ἦταν ἀπὸ τὶς μορφὲς ποὺ ἤθελα νὰ ἰδῶ καὶ ν' ἀκούσω τὴν ἱστορία του, τὸν ἥρωισμό καὶ τὶς θυσίες του γιὰ τὸν τόπο του. Ὁ ξεναγὸς ἄρχισε νὰ διηγεῖται τὴν ἱστορία τοῦ Γεωρ-

γίου Καστριώτη. Σελίδες άφθάστου ήρωϊσμοϋ, προβλεπτικότητος, στρατιωτικῆς ίκανότητος καί διπλωματίας καί ξεδιπλώθηκαν μπροστά στα μάτια μας. 'Ο Σκεντέρμπεης έκανε τήν γεμάτη άγώνες ιστορία τῆς 'Αλβανίας καί με τὸ θάνατό του τὸ 1467 έμπῆκε τέρμα στὴν ανεξαρτησία τῆς χώρας ἢ ὁποία εἶχε έμφανισθεῖ με αὐτὸν σάν κράτος ανεξάρτητο καί ένιαῖο. Τῆ γενναιότητα καί τὰ ἄλλα προτερήματά του εἶχε θαυμάσει ὁ Σουλτάνος Μουράτ καί τοϋ έδωσε τὸ ὄνομα 'Ισκεντέρ, δηλ. 'Αλέξανδρος. Με τὸ μαϋρο δικέφαλο ἀετὸ πὸ εἶχε καθιερώσει ὡς έμβλημα καί τὸ ἀετίσιο βλέμμα του καί τὴν πολὺ ἀρρενωπὴ φυσιογνωμία καί στίς προτομές του ἀληθινὰ συναρπάζει. Τὸ κάστρο στὰ Κρούϊα διατηρεῖται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση εκτός ἀπὸ ἓνα τμῆμα πὸ εἶχε ὑποστειῖ καθίζηση. Στὸ Μουσεῖο βλέπει κανεῖς ντοκουμέντα τῆς ιστορίας τοϋ μεγάλου αὐτοϋ ἥρωα τῆς 'Αλβανίας. 'Η θέα τῆς πεδιάδας μέχρι τὰ Τίρανα ἦταν συναρπαστική. 'Η παραδοσιακὴ παλιὰ ἀγορὰ με τοϋ σκαφενέδες, τὰ μαγαζιά, κλειστὰ θέβαια καί ἄδεια, τὰ καλντεριμωμένα δρομάκια σοϋ ἔδιναν σαφῆ τὴν εἰκόνα τοϋ πῶς ἦταν τὸ χωριὸ ἄλλοτε. Φεύγοντας ἀπὸ τὰ Κρούϊα τραθήξαμε γιὰ τὸ ΔΙΡΡΑΧΙ. Στὸν ὁμώνυμο κόλπο τῆς 'Αδριατικῆς σύγχρονο λιμάνι καί καινούργια ἢ πόλη, φαρδεῖς οἱ δρόμοι. Εἶχε βομβαρδισθεῖ κατὰ τὸν 'Ελληνοϊταλικὸ πόλεμο 1940—41 ἀπὸ βρεταννικὰ ἀεροπλάνα.

'Εμεῖς μείναμε σὲ ἓνα ξενοδοχεῖο τουριστικὸ, στὴν παραλία, σύγχρονο πὸ εἶχε καί ξένους τουρίστες, Νορβηγοὺς - Αὐστριακοὺς. 'Αδριάτικα τὸ ὄνομα. 'Η ἄμμουδιὰ περίφημη, ἄμμος ἐξαιρετικὸς. Δόθηκε εὐκαιρία γιὰ μπάνιο ὅπως εἶχε γίνει καί στοὺς 'Αγίους Σαράντα, καί τὰ παιδιὰ δὲν ἔχασαν τὴν εὐκαιρία. 'Η παράσταση στὸ Διρράχιον ἦταν ἄνευ προηγουμένου, διότι τὸ θέατρο ἦταν ὑπαίθριο. Αὐτὴ ἢ βραδιά ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνες πὸ θὰ μείνουν ἀξέχαστες. Τὸ θέατρο φτιαγμένο ἀπὸ τσιμέντο καί ξήλωσε ἓνα δασωμένο λόφο. 'Η σκηνὴ μεγάλη. Τὸ δειλινὸ ἦταν πολὺ φωτεινὸ καί χιλιάδες ὁ κόσμος

πού παρακολουθοῦσε εἴτε καθισμένος στὶς κερκίδες, εἴτε ἀπ' ἔξω στὸ χῶμα καὶ στὰ θράχια. Τὸ πρόγραμμα ξετυλιγόταν εὐχάριστο διότι δὲν ἦταν ζέστη καὶ οἱ στολές φοριόταν ἀνετα. Τὰ τραγούδια κυλοῦσαν ἀπὸ τοὺς χορευτὰς εἰς τοὺς θεατὲς καὶ γέμιζαν τὴν ἀτμόσφαιρα. Τὰ καλάθια μὲ τὰ λουλούδια πού προσφέρθηκαν στὰ παιδιὰ ξαναδόθηκαν ἀπὸ τὰ κορίτσια μας στὸ κοινὸ πού τὰ φιλοῦσε ἐνθουσιασμένο. "Όταν μπήκαμε στὸ αὐτοκίνητο γιὰ νὰ ξαναγυρίσωμε στὸ ξενοδοχεῖο, ὁ κόσμος ὅλος δὲν ἔφευγε ἀλλὰ τριγύριζε τὸ αὐτοκίνητο καὶ χαιρετοῦσε γελώντας καὶ κλαίγοντας ἀπὸ ἐνθουσιασμό. Αὐτὸ ἦταν ἀπὸ τὶς ὀμορφότερες ἠθικὲς ἀμοιβὲς πού πῆρε ὁ «ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ».

Τὰ ΤΙΡΑΝΑ εἶναι μιὰ μεγάλη πόλη μὲ ἀρκετοὺς μεγάλους δρόμους ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ εἶπω ὅτι ἓνα εἶδος πού λείπει ἀπὸ τὴν Ἀλβανία εἶναι τὰ ταξί. Δὲν εἶδαμε πουθενὰ κανένα. Ἐπίσης τὰ μικρὰ αὐτοκίνητα καθ' οἴανδῆποτε ἔννοια, αὐτὰ πού κυκλοφοροῦν εἶναι ἐλαχιστότατα. Οἱ δρόμοι εἶναι ἄδριοι. Βέβαια ὑπάρχουν λεωφορεῖα πού μεταφέρουν ἐργάτες ἢ κάνουν συγκοινωνίες ἀλλὰ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ἀπουσία αὐτοκινήτων σὲ σύγκριση μὲ ἄλλα κράτη εἶναι μεγάλη.

Στὰ Τίρανα τὸ θέατρο τῆς Ὀπερας εἶναι πολὺ ὠραῖο. Τὴν παράσταση ἐτίμησαν οἱ Ὑπουργοὶ καὶ Ὑφυπουργοί, Παιδείας, Ἐξωτερικῶν, Πολιτισμοῦ. Τουριστικὰ ἐπισκεφθήκαμε τὸ Μουσεῖον «ἡ Ἀλβανία σήμερα». Εἶναι μιὰ ἔκθεση τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Ἀλβανίας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, ἠλεκτρισμός, γεωργία, βαριὰ βιομηχανία, ὀρυκτὸς πλοῦτος, ὕστερα ἔκθεση ἐνδυμάτων καὶ οἰκιακῶν εἰδῶν. Τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ οἰκιακὰ εἶδη εἶναι ἀκόμη στὴν ἀρχὴ θᾶλεγα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ γεωργία καὶ βιομηχανία εἶναι ἀξιέπαινοι οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὶς τεράστιες προσπάθειες πού κάνουν.

Μᾶς ἐξήγησαν ὅτι παράγουν ἕως τώρα τὰ 800)0 τῶν ἀνταλλακτικῶν μηχανημάτων πού τοὺς χρειάζονται, ὅτι ἔχουν ἀνεπτυγμένη βιομηχανία χάρτου. Ἐδῶ

ὅμως πρέπει νὰ εἶπω ὅτι χαρτὶ καλὸ δὲν θρῆκα ν' ἀγοράσω, ὅτι ἔχουν ἀνεπτυγμένη τὴ χημικὴ βιομηχανία, 32 εἶδη μεταλλουργίας, ἀλουμινίου, ἀτσάλι, ὅτι θαδίζουσι πολλὰ πράγματα στὴν ὑδροηλεκτρικὴ ἀνάπτυξη. "Ὅτι μεταπολεμικῶς καλλιεργοῦν θαμπάκι καὶ κουκούλια, ὅτι ἐκμεταλλεύονται τὸν δασικὸ πλοῦτο. Πάντως συμπερασματικὰ προσωπικῶς θά'λεγα ὅτι γίνονται προσπάθειες σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς νὰ δημιουργήσουν πυρῆνες. Τώρα σὲ ποιῆς ποσότητες καὶ πότε θὰ μπορέσουν ν' ἀναπτυχθοῦν δὲν ξέρω. Δίπλα μᾶς περίμενε μιὰ καταπληκτικὴ ἔκθεση. Ἦταν ἓνα Λαογραφικὸ Μουσεῖο θαυμάσιο. "Ἐνα μουσεῖο ποὺ θά'λεγα ὅτι σχεδὸν δὲν ἔχει τὸ ὅμοιό του πουθενά. Μιὰ τεράστια αἶθουσα χωρισμένη καὶ διακοσμημένη σὲ χώρους ποὺ καλύπτουν τὴν παράδοση, τὸν τρόπο ζωῆς, τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ τὰ σκεύη τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου, ἔκθεση στολῶν, λίγες κασέλλες, λίγα ξυλόγλυπτα. Εἶναι μ' ἀληθινὸ μεράκι θαλμένα. Οἱ καλύβες τοῦ τσοπάνη, τὰ χειμωνιάτικα μὲ τὰ τζάκια, οἱ νοντάδες, διηγοῦνται μιὰ ἱστορία, τὴν ἱστορία αὐτῆς τῆς μικρῆς ἀλλὰ θασανισμένης χώρας. "Ὅσον ἀφορᾷ τὶς στολὲς εἶδα καὶ γνήσια γιαννιώτικα πιρπιρί, καὶ δυὸ τούρκικα νυφικὰ φορέματα, βελούδινα. Ἐπίσης ἓνα εἰκονοστάσι ἀπὸ τὴν Ἐλεοῦσα Πρεμετῆς, ποὺ ὅπως μᾶς εἶπαν γιὰ τὰ ξυλόγλυπτα αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας ἐργάστηκαν 3 γενεές. Καὶ μιὰ ωραία πύλη μὲ τὸ δικέφαλο ἀετό. "Ὑστερα πήγαμε σὲ μιὰ γκαλερί τέχνης. Λάδια μὲ νεκρὲς φύσεις. 1883 ζωγράφος Κόλλιας, ἔργα τοῦ αὐτοδίδακτου Σπύρου Τζέκα, προσωπογραφίες τοῦ Σίμου Ρώρα, ἔργα ἑνὸς λαϊκοῦ Ζωγράφου Βάγγου Μίχα. Κι ὁ ζωγράφος Νέτσ Μεντὶν Ζαῖμ σπούδασε στὴ Γαλλία, Ἰταλία, Ἑλλάδα. Καὶ δύο γυναῖκες, ἡ Ἀνδρονίκη Ἀντωνίου 1910 καὶ ἡ Σοφία Παπαδημητρίου. Δὲν ὑπάρχει μοντέρνα τέχνη. Κι ὕστερα ὅλα τὰ σύγχρονα ἔργα ἔχουν πολιτικὰ θέματα. Φεύγοντας ἀπὸ τὰ Τίρανα τὸ ἐπόμενο πρωτὶ κατευθυνόμεθα πρὸς τὴν ΚΟΡΥΤΣΑ. Στὸ δρόμο μας συναντοῦμε τὸ τεράστιο ἐργοστάσιο χαλυβουργίας τὸ ὁποῖον

είναι ήμιτελές και είχαν αρχίσει να κατασκευάσουν οι Κινέζοι. Τώρα μάς είπαν οι συνοδοί μας με τη διακοπή των σχέσεων Κινεζοαλθανικῶν έχουν κανονίσει ώστε ή αποπεράτωση και ή λειτουργία να συνεχισθῆ από τους ίδίους. Ἐλλά περνᾶμε από το Ἐλμπασάν και ὅπως μάς είπαν είναι ο ὀμφαλός της Ἀλθανίας. Ἐγώ ξέρω πώς σάν ήμουν μικρή και μάθαινα χορό, μου ἔλεγαν οι δικοί μου, πώς ὅταν καταφέρης να χορέψης Μπεράτι και Ἐλμπασάν, τότε να ξέρης πώς χορεύεις παραδοσιακούς χορούς, τόσο δύσκολους θηματισμούς είχαν. Σ' αὐτή ἀκριβῶς τῆ θέση ὑπῆρχε ή ἀρχαία πόλη τῆς ΙΛΛΥΡΙΑΣ Σκάμπα, είναι στα ΝΑ του Διρραχίου κοντά στον ποταμό Σκούμπη.

Ἐδῶ λέει ο ξεναγός περνούσε ή Ἐγνατία ὁδός. Ὁ ποταμός αὐτός Σκούμπη ή Σκουμπίνι χωρίζει τήν Ἀλθανία σε δύο μέρη καθώς επίσης είναι το σημεῖον διαχωρισμοῦ των δύο φυλῶν των Γκέκηδων και των Τόσκηδων ἐνῶ στα νότια ὑπῆρχον οι Λιάπηδες. Οι φυλές αὐτές ὀμιλοῦν διαφορετικές διαλέκτους. Συνέχεια φθάσαμε στο ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ, ὠραία πόλη και ἕνα πολὺ μοντέρνο ξενοδοχεῖο που δίνει στη λίμνη Ὀχρίδα, είναι στρωμένο με κόκκινο μάρμαρο, ἔχει ὠραία σαλόνια, ἔχει ἕνα μέρος του τοίχου με σκαλιστή κόκκινη πέτρα και λέγεται Κόκκινη Πέτρα.

Το Πόγραδετς είναι ζώνη παραθερισμοῦ, ἔχει 15.000 κατοίκους και συγκεντρώνει «μπάνια και θουνό». Ἐργοστάσιο Χαλυθουργίας, Νίκελ, Χρῶμιο. Μάς είπαν πώς ὅταν τελειώσει ή παραγωγή θά είναι τέτοια που θ' ἀποτελέσει ἐπανάσταση στο βιομηχανικό τομέα.

Ἐξω από το Πόγραδετς μιὰ ὠραία ἔκπληξη, το κέντρο με τα λουκούμια κλπ.

ΚΟΡΙΤΣΑ. Για μένα ή ὠραιότερη πόλη. Βέβαια μιλω για τήν ἀρχιτεκτονική των σπιτιῶν, τῆ θέση στην ὀποία είναι χτισμένη, τους δρόμους. Βεβαίως δέν τῆ στολίζουν καταστήματα πολυτελῆ, θιτρίνες και ἀγαθὰ τέτοια που ξέρουμε ἐμεῖς αὐτὰ για τῆ γετιονική χώρα είναι πράγματα τουλάχιστον για σήμερα ἀνύπαρκτα. Αὐ-

τή εἶναι ἢ πραγματικότητα τὴν ὁποία ὁμολογῶ χωρὶς πάθος, ἀπλῶς κάνω μιὰ διαπίστωση χωρὶς νὰ ὑπερβάλλω καθόλου. Ἡ ἑλληνικότητα τῆς Κοριτσᾶς εἶναι γνωστή. Ἡ ἱστορία τῆς ἐπίσης καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος ν' ἀναμασοῦμε πράγματα γνωστά.

Ἐγὼ θέλω νὰ μιλήσω γιὰ τὴν Κοριτσᾶ τὴ σημερινή, τὴν Ἀλβανικὴ Κοριτσᾶ. Ὁ κάμπος πλούσιος, οἱ λόφοι σπαρμένοι μὲ μηχανές καὶ ποτιστικὸς εἶναι ὁ σιτοβολῶνας τῆς Ἀλβανίας. Ἀκόμη τὰ τεῦτλα συντηροῦν τὸ ἐργοστάσιο ζακχάρεως. Ἀπὸ ἓνα παραθεριστικὸ κτίριο καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦ μνημείου τῶν πεσόντων ὑψηλὰ στὸ ὕψωμα ἢ θεὰ εἶναι μαγευτικὴ. Οἱ ἄνθρωποι μπερδεύουν τὰ Ἀρβανίτικα μὲ τὰ Ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ γαλλικὲς λέξεις λόγω καὶ τῆς Γαλλικῆς κατοχῆς. Πρὶν νὰ ἐπιβάλῃ ὁ Χότζα τὸν Ἀθεϊσμό φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν καὶ καθολικοί. Αὐτὸ θγαίνει ἀπὸ τὸ ὅτι σὲ ἓνα πάρκο δύο γυναῖκες βλέποντας τὸ σταυρὸ στὸ λαιμό μου ἔκαμαν κατὰ τὸν καθολικὸ τρόπο τὸ σταυρό τους. Στὴν Κοριτσᾶ εἶδαμε ἓνα θαυμάσιο ἐργοστάσιο ταπητουργίας, χειρὸς ὑπέροχα χαλιὰ σὲ ἀνατολίτικο τύπο μὲ μυριάδες θαυμάσια σχέδια ὑφάνσεως. Γυναῖκες δύο - δύο, τρεῖς - τρεῖς, μπροστὰ σὲ ὀρθοὺς ἀργαλιούς. Εἶναι πραγματικὰ ἐξαιρετοῦ κατασκευῆς καὶ σὲ σύγκριση μὲ τὰ μηχανοποίητα ποὺ ἔχει ἡ Εὐρώπη στοιχίζου φθηνότερα. Τὰ χαλιὰ τους τὰ κιλιμωτὰ εἶναι στὸν τύπο τῶν Βουλγάρικων ἀλλὰ ὄχι τόσο τέλεια.

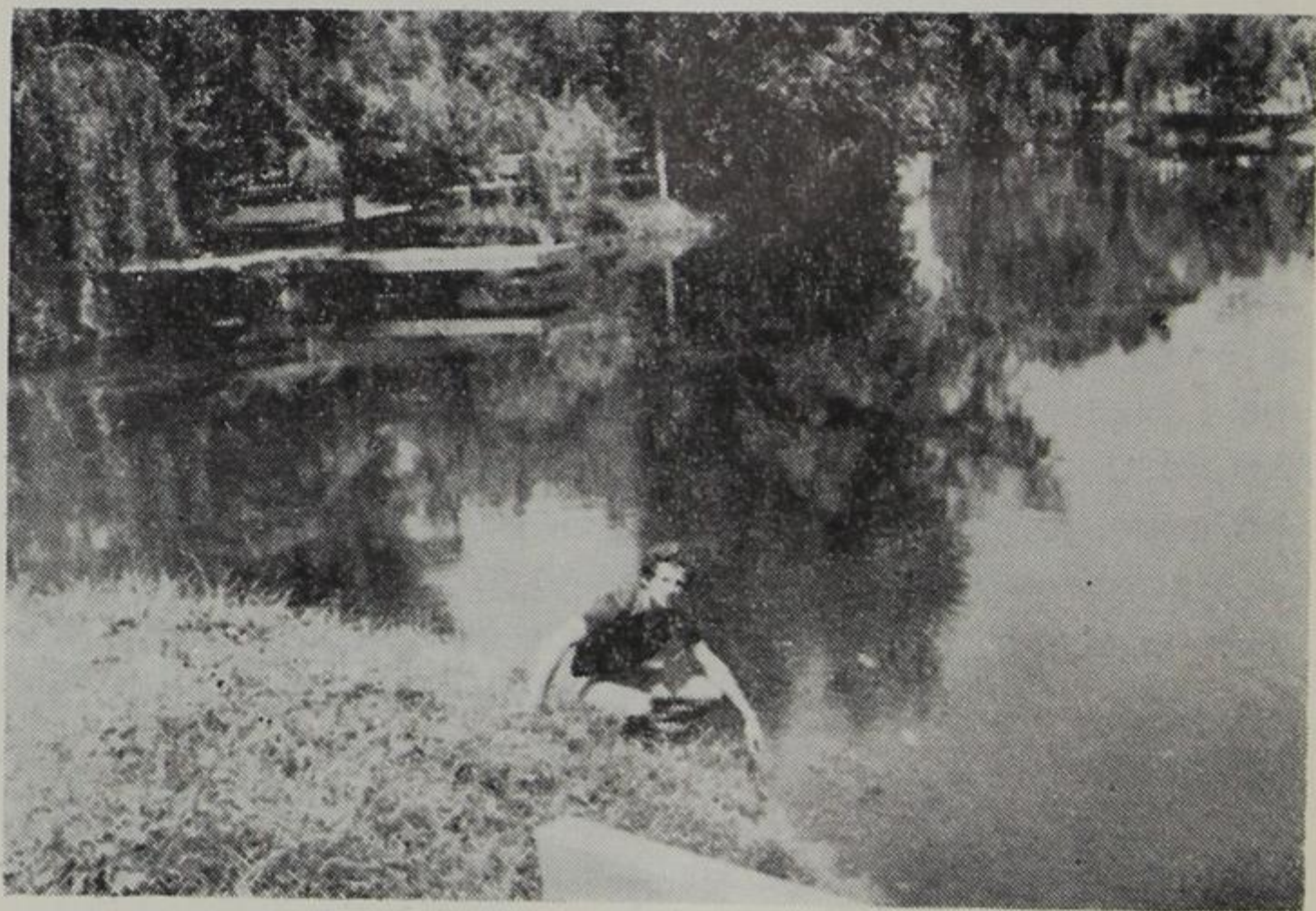
Οἱ φλοκωτὲς καλὲς ἀρκετά. Τώρα θυμήθηκα στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο ἦταν μία, μία μόνον φλοκάτη μὲ τὸ Μαίανδρο. Στούς συνοδοὺς ποὺ μοῦ τὴν ἔδειχναν τοὺς εἶπα γελώντας, ὅτι ἀκριβῶς τὴν ἴδια τὴν ἔχω στὴν προίκα μου καὶ ὅτι πῶς νὰ τὸ κάνουμε, ὁ Μαίανδρος δὲν εἶναι ἄλβανικὸ σχέδιο.

Ἡ Κοριτσᾶ ἔχει 850 μέτρα ὑψόμετρο. Ἐχει ἀκόμη ἐργοστάσιο παρασκευῆς μπύρας, λυκίσκο στὸ Πόγραδετς καὶ ἐργοστάσιο ἐπεξεργασίας δερμάτων. Σ' ἓνα κεντρικὸ σημεῖο, ξενοδοχεῖο μὲ ἀρκετοὺς ξένους, Καναδοὺς - Αὐστριακοὺς. Τὸ Θέατρο, ἢ Τράπεζα, ἓνα λαϊ-

κὸ τραγούδι λέει πῶς: Οἱ δρόμοι τῆς Κοριτσᾶς ἔχουν ὄμορφα κορίτσια ποὺ θγαίνουν καὶ σεργιανοῦν χωρὶς νὰ ρωτοῦν τὶς μάνες.

Ἐπισκεφθήκαμε ἓνα μουσεῖο, ὅπου εἶναι ἐκτεθειμένα ἔγγραφα τοῦ Κομμουνιστικοῦ ἀγῶνα. Ἡ Κοριτσᾶ ἂν θέθαια μποροῦν νὰ ὑπάρξουν τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα διαθιώσεως εἶναι μιὰ πόλις ποὺ εὐχάριστα θὰ ζοῦσε.

Ἐκεῖ περάσαμε τὶς δύο τελευταῖες μέρες καὶ κάναμε τὶς δύο τελευταῖες παραστάσεις μὲ τὸν ἐνθουσια-

Τὸ πάρκο καὶ ἡ τεχνητὴ λιμνούλα στὸ Πόγραδετς.

σμένο κόσμο θεατὲς καὶ μὲ τὸν παραπονεμένο κόσμο ἀκροατὲς ποὺ τριγύριζαν καὶ πίσω ἀπὸ τὸ θέατρο καὶ ἄπλωναν πότε - πότε τὰ χέρια νὰ μᾶς χαϊδέψουν. Φεύγοντας τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὶς 4 τὸ πρωῖ προχωρούσαμε πλάϊ στὴ λίμνη. Λίγες, ἐλάχιστες θάρκες ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ ψαράδικο χωριουδάκι Λίν. Ἐχει λέει τὰ περίφημα ψάρια μπελούσια. Γίνονται 300—400 γραμμάρια καὶ δὲν ὑπάρχουν ἄλλοῦ πουθενά. Τὸ ὁδικὸ δίκτυο εἶναι καλύτερο ἀπὸ παντοῦ, ὑπάρχουν μερικὰ τοῦνελ γιὰ τὸ σιδηρόδρομο. Τὸ χωριὸ ξυπνάει, οἱ πρῶτες ἀκτίνες

του ήλιου πέφτουν στη θάλασσα και τή ζεσταίνουν. Τά μπελούσια μαγειρεύονται και μοσχομουρίζουν και στα χείλη μου άνεβαίνει τὸ τρυφερὸ τραγούδι πὸ μάθαμε. «Κοὺρ μεντέλ νὲ ντέρ Τάτση σὶ τσε μέρ ὄφ ἄμάν - ἄμάν».

Προχωρήσαμε ἔτσι σὲ μιὰ εὐχάριστη φιλικὴ ἀτμόσφαιρα τὸν πολὺ μακρὸ δρόμο πὸ μᾶς ἔφερε στὴν πόρτα τῆς Κακαβιάς. Εἶχαν περάσει 15 μέρες στὴν Ἀλβανία. Μᾶς εἶχαν συνδέσει μὲ ὀρισμένες κοινὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ '40, εἶδαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς δικoὺς μας τὰ μέρη πὸ πολέμησαν στῆθος μὲ στῆθος τὸν Ἰταλό. Εἶδαν τὰ παιδιὰ τοῦ Ὀμίλου «ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ» πὸ καὶ πῶς πολεμοῦσαν οἱ Ἕλληνες γιὰ τοὺς βωμοὺς καὶ γιὰ τὶς ἐστίες. Πῆραν τὴν μεγάλη ἱκανοποίηση νὰ συντελέσουν σὲ μιὰ φιλικὴ ἐπαφὴ τῶν δύο χωρῶν, ὅπως ἡ χώρα μας ἀπεφάσισε.

Ἡ θυγατέρα μου εἶπε: Καταλαβαίνω μόλις τί αἰσθανόταν ὁ πατέρας ὅταν διηγεῖτο ἐκεῖνες τὶς τρομερὲς νύχτες στὰ Ἀλβανικὰ βουνά, ὅταν προσπαθοῦσε στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς φωτιᾶς νὰ βοηθήσει σὰ γιατρός τοὺς τραυματίες, τοὺς μελοθανάτους ἥρωας. Ἐγὼ... ἐγὼ ἔστεκα στὴν ἄκρη τῆς μεγάλης πόρτας καὶ συλλογιζόμουν τί καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ γράψω τὶς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ 15^ο ἡμέρο αὐτό.

Ἀφοῦ ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ ΕΙΜΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΗΠΕΙΡΩΤΙΣΣΑ πὸ πάτησα ἄλλοτε ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ κάμω τὶς πικρὲς καθαρὰ τοπικιστικὲς μου σκέψεις γιὰ πράξεις τὶς ὁποῖες δὲν εὐθύνονται οὔτε οἱ νέοι τῆς Ἀλβανίας οὔτε τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ ἐπισκέφθηκα χωριὰ μὲ Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ὠραία Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ πὸ ἄκουσα πολλὲς φορές τὶς ἐντολὲς τοῦ Ἐμβέρ Χότζα νὰ ἐνισχυθῆ ἡ Ἑλληνικὴ μειονότης ὥστε νὰ μὴ χάσει οὔτε τὴ γλῶσσα οὔτε τὰ ἔθιμά της. Ἐλαχε ὁ κλῆρος νὰ εἶμαι ἡ πρώτη Ἑλληνίδα συγγραφεὺς - δημοσιογράφος πὸ περνοῦσα ὕστερα ἀπὸ 38 χρόνια τὰ σύνορα καὶ ἔπρεπε νὰ γράψω αὐτὰ πὸ εἶδα καὶ ἄκουσα ΔΙΚΑΙΑ ΚΑΙ ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΑ.

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ 1978

Στὸ Ἀργυρόκαστρο εἶχα τὴν τύχη, σὰν καλεσμένη τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως, νὰ παρακολουθήσω τὸ Ἐθνικὸ Φεστιβάλ τοῦ 1978 ποὺ γίνεται ἐκεῖ μὲ συμμετοχὴ ὅλων τῶν συγκροτημάτων τῆς χώρας. Παρουσιάστηκαν πάρα πολλὰ κοστούμια, αὐθεντικὰ ἢ θαυμάσια καινούργια, ποὺ ἀντέγραφαν τὰ παλιά. Οἱ παραλλαγές, ἔστω καὶ πολὺ μικρές ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ ἔφτασαν τὶς 500.

Στὶς 6 Ὀκτωβρίου ὄλος ὁ ἀνηφορικὸς δρόμος ποὺ μπαίνει στὸ Ἀργυρόκαστρο γέμισε σὲ ἓνα μεγάλο μήκος ἀπὸ 2.000 περίπου ἀνθρώπους ἀπὸ τεσσάρων ἕως ὀγδόντα χρόνων ποὺ ντυμένοι μὲ τὶς ἔθνικές τους στολές προχωροῦσαν χορεύοντας καὶ τραγουδώντας μὲ πίπιζες, μὲ νταούλια καὶ κλαρίνα ἕως ὅτου ἔφτασαν στὴν πλατεῖα «Τσερτσιζ - Τοπουλι» ὅπου εἶναι τὰ ἀγάλματα τῶν δύο ἡρωϊδων Μπούλης καὶ Περσεφόνης.

Τὸ ἀπόγευμα, τὴν ἔναρξη τοῦ Φεστιβάλ κήρυξε ὁ Ὑφυπουργὸς Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ παρούσης τῆς Ὑπουργοῦ. Ἡ ὀργάνωση ἦταν τέλεια. Τὸ στάδιο τοῦ Ἀργυροκάστρου εἶναι πολὺ μεγάλο. Στὸ κέντρο μιὰ μεγάλη ἐξέδρα γιὰ τοὺς χοροὺς ποὺ τὴν περιέβαλε ἀπὸ τὸ κάτω μέρος μιὰ ὀρχήστρα πνευστῶν καὶ ἐγχόρδων ὀργάνων καὶ τὸ πίσω μέρος ἀμφιθεατρικὰ, παιδιὰ μικρὰ ποὺ ἔσειαν τραγουδώντας πολύχρωμα μπουκέτα λουλούδια. Μὲ μιὰ ὠραιότατη εἴσοδο μπῆκαν ἀπὸ τὶς δύο πλευρές τοῦ σταδίου νεαροὶ ἀθλητὲς καὶ ἀθλήτριες στὰ κατάλευκα ντυμένοι καὶ σχημάτισαν μὲ τὰ κορμιά τους τὴν εὐχὴ «καλωσορίσατε». Ὑστερα χόρεψαν ἢ τραγούδησαν τὰ συγκροτήματα τῆς περιφέρειας τοῦ Ἀργυροκάστρου. Κι εἶδαμε ζαγορίσιο, τσάμικο, πωγωνίσιο, γκάϊντα, καλαματιανό, συρτὸ στὰ τρία μὲ τὴ «μηλίτσα ποῦεσαι στὸ γκρεμό» καὶ τὰ «μανουσάκια» ποὺ τὰ χόρευαν μὲ τὰ γνωστὰ σὲ μᾶς θήματα. Χόρεψαν οἱ Δεροπολίτισες μὲ τὶς ἀθάνατες στολές τους, τὸ «χορὸ τῆς νύφης» καὶ ξεσήκωσαν μεγάλο ἐνθουσιασμό.

Τὸ βράδυ ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι εἴμαστε καλεσμένοι γιὰ φαγητὸ στὶς οἰκογένειες τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἐγὼ πῆγα στὸ σπίτι τοῦ Τσάρκα, ὅπου ἡ γυναίκα του ἡ Ἀνθούλα καὶ τὰ τρία χαριτωμένα παιδιὰ τους μὲ περιποιήθηκαν μὲ εὐγένεια σ' ἓνα καλοστρωμένο τραπέζι. Ἡ τυρόπιττα ποὺ φάγαμε μὲ σπιτικό φύλλο, ὕστερα ἀπὸ τὰ ἄλλα φαγητά, ἦταν ἴδια ὅπως τὴν φτιάχνουμε ἐμεῖς στὴν Ἡπειρο. Νύχτα καθὼς φεύγαμε γύρισα καὶ κοίταζα τὸ κάστρο. Ἦταν φωτισμένο ὁλόκληρο καὶ ἓνα ἀπαλὸ φῶς προβολέων ἔκαμε περί-

Συγκροτήματα χορευτικὰ τῆς Γράψης χορεύει.

πατο κι ἔδειχνε τὴν ἀπαράμιλη ὀμορφιά τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν σπιτιῶν τοῦ Ἀργυροκάστρου... Τὴν ἄλλη ἡμέρα τὸ Φεστιβάλ συνεχίστηκε στὸ μεγάλο πλάτωμα στὴν κορυφὴ τοῦ κάστρου. Γύρω στὰ τεῖχη στὰ ὑψώματα ἦταν ἀνεβασμένα συγκροτήματα ποὺ μὲ τὶς πολυχρωμες στολές τους πάνω στὰ τεῖχη ἔμοιαζαν ἀγριολούλουδα ποὺ φύτρωσαν ἐκεῖ γιὰ νὰ στολίσουν τὸ ἱστορικὸ μνημεῖο. Ὁ κόσμος ἀμφιθεατρικὰ καθισμένος μέχρι τὰ βράχια ψηλὰ καὶ οἱ μουσικὲς ποὺ ἔπαιζαν ἔ-

καμαν ένα άπίθανα γραφικό θέαμα. Ἡ παράσταση άρχισε με μιá ποιμενική κραυγή που ξεκίνησε από μιá άκρη και θρήκε άπόκριση από άλλη, ψηλά στις μεγάλες πέτρες και δημιουργήθηκε μιá αύθεντική άτμόσφαιρα ύπαίθρου. Ὑστερα τὰ συγκροτήματα πήραν τις θέσεις τους. Οί Ἄλθανοί περισσότερο τραγουδοῦν παρά χορεύουν άλλά και τούς χορούς τους τούς χορεύουν ώς έπί τὸ πλεϊστον τραγουδώντας, και πάντα με τὰ ὄργανα τῆς μουσικῆς τὰ ὁποῖα ὁμως παίζουν ωραιότατα. Τὰ τραγούδια τους εἶναι ελάχιστα έρωτικά, περισσότερα καθαρῶς λαογραφικά που συνοδεύουν και έπεξηγοῦν τις οικιακές έργασίες ἢ τοῦ άγρου, τὸν άραθώνα, τὸν γάμο, τὸ νανούρισμα και τὰ υπόλοιπα εἶναι ἢ ιστορικά που διηγοῦνται πολεμικούς άγῶνες ἢ τραγούδια που έξαίρουν τὸ κόμμα και ὅλα εἶναι προσαρμοσμένα σέ σκοπούς παλιῶν τραγουδιῶν τῆς ύπαίθρου. Και τὰ συγκροτήματα έκαμαν τὴν έπίδειξή τους. Στολές, τραγούδι, χορός. Ὠραιότατες οί στολές τῆς Γκράμσης. Εἶχαν, μοῦ εἶπαν, πάντοτε τις πιὸ ωραῖες στολές, παρ' ὅτι ἦταν άλλοτε ἢ φτωχότερη έπαρχία. Σεμνή και περήφανη ἢ στολή τῶν άνδρῶν τῆς Κρούγια. Λένε πῶς ἦταν πριν ὀλόλευκη άλλά ὅταν πέθανε ὁ Σκεντέρμπεης τὸ γιλέκο ἔγινε μαῦρο σέ ένδειξι πένθους. Και ἔτσι πρέπει νά εἶναι γιατί διαβάζοντας τὴν ιστορία του και βλέποντας τί έκαμε γιὰ τὸν τόπο του λές πῶς τοῦ άξιζε τὸ μεγαλύτερο πένθος. Τὸ Πρεμετή παίζει φλογέρες και μιμεῖται τὸ κελάϊδισμα τῶν πουλιῶν.

Ἐνας Τσάμης γέροντας, πολὺ γέροντας, τραβάει πρῶτος τὸ χορό. Ἄπο τὰ χωριά που εἶναι στοῦ Γράμμου τὰ σύνορα, οί άνδρες φοροῦν τσιπούνια. Πολύχρωμες οί στολές τῶν γυναικῶν τοῦ Φιέρι και συνταρακτικὸ τὸ «μοιρολόι τῆς Μάνας» που τραγουδοῦν μιá συντροφιά γυναῖκες, πίσω τους βλέπουμε τούς άνδρες με κάπες γκρίζες φλοκωτές. Ὠραιότατη ἢ μελωδία άπο ένα «τακίμι» μουσικούς που ἔπαιζαν τὸ τραγούδι τῶν Ἄλθανῶν τῆς διασποράς «Ἐλεγκί Κουρμπέτι». Ὅταν

τελείωνε κάθε ἐπαρχία τὴν ἐπίδειξίν της, τραγουδοῦσε τὸ τραγούδι τοῦ Χότζα καὶ σηκωνόταν ὄρθιοι ὄλοι οἱ θεαταί, φυσικὰ καὶ ἐμεῖς ποὺ εἴμεθα φιλοξενούμενοι. Τὰ συγκροτήματα εἶχαν ἐλαφρὲς χορογραφίες ἔτσι ποὺ νὰ γίνεται πιὸ ἐνιαῖο καὶ πιὸ κατανοητὸ τὸ σύνολο στὸ τί ἀκριβῶς ἐξέφραζε ὁ χορὸς του. Ὁραιότατα τὰ συγκροτήματα τῆς Μερντίτας, τῆς Τροπόγιας ποὺ τὸ στὺλ ἔμοιαζε κάπως στὸ Ἀνατολίτικο, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσα εἶδα

Μπουκάλι μὲ ρακὶ τῆς Ἀλβανίας

περισσότερο συναρπαστικὸ σὰν χορευτικὸ ἦταν τῆς Πούκας, κοντὰ ἀπὸ τὰ Σκόδρα, χόρευαν ρυθμικώτατα μὲ ἀρμονικὸ στὺλ καὶ ἐπιδεξιότητα ποὺ ἄγγιζε τὸ τέλειο. Ἡ γνώμη μου εἶναι πὼς μποροῦν νὰ σταθοῦν παντοῦ.

Χαριτωμένος ὁ χορὸς τῶν μαντηλιῶν, τὸ τραγούδι τῆς Σαρμανίτσας, τῆς νοικοκυρᾶς, ἀλλὰ ὅταν οἱ κοπέλες τῆς Λεσινίτσας τραγούδησαν τὸ «Ξενητεμένο μου πουλί», ράγισαν τὶς πέτρες συντάραξαν καὶ μάτωσαν τὶς καρδιές. "Αγριος ὁ πόνος ἀπὸ τὸν καημὸ τῆς ξενιτιᾶς, χαρὰ σὲ κεῖνον ποὺ δὲν τὸν ξέρει. Οἱ Δεροπολίτισες τραγουδοῦν μὲ καημὸ ποὺ τὸν ἔνιωθαν καὶ ἐγὼ σὰν Ἑπειρώτισσα ποὺ ξέρω αὐτοὺς τοὺς καημούς, λούστηκα στὸ δάκρυ καὶ στὴν πίκρα. "Ενα περίφημο θέαμα κι ἄκουσμα ἦταν τὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ τῶν 4—5 χρόνων ἀπὸ τὸ Πίκαριτ ποὺ χόρευαν χωρὶς μουσική, ἀλλὰ τραγουδώντας καὶ θέλω νὰ εἰπῶ πὼς κάθε συγκρότημα εἶχε τὴ δική του ὁμορφιά καὶ σὲ κάποιο σημεῖο ἦταν καλύτερο ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὸ Φεστιβάλ τοῦ Ἀργυροκάστρου μοῦ ἄφησε θαυμάσιες ἐντυπώσεις καὶ δείχνει ὅτι στὴν Ἀλβανία γίνεται μιὰ σπουδαία δουλειὰ σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὴ λαογραφία. "Ομως ἔπρεπε νὰ φύγω, ἀλλὰ ἐπέπρωτο νὰ ἔχω μιὰ ἀκόμη συγκίνηση ποὺ ἀφοροῦσε τὴν Ἑλληνικὴ μειονότητα. Οἱ ἀμφιτρύονές μου μὲ συνώδευσαν σὲ ἐπίσκεψη στὸ χωριὸ Δερβιτσιάνη. Στὸ σπίτι τοῦ Γιώργου Σέλου μὲ καλωσόρισαν στὴ γλῶσσα μου, μοῦ πρόσφεραν σταφύλια καὶ «κερασό» σπιτικὸ ποτό, μοῦ φόρεσαν μιὰ γνήσια Δεροπολίτικη στολή. Μὲ ὠδήγησαν στὸ δημοτικὸ σχολεῖο ὅπου πολὺ συγκινημένη ἄκουσα τὰ παιδιὰ νὰ διαβάζουν ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς δευτέρας τάξης στὰ Ἑλληνικὰ καὶ νὰ ἀπαγγέλλουν ποιήματα. Εἶναι ὠραῖο νὰ ξέρης ὅτι στὴν Ἀλβανία ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα σήμερα ποὺ τὴν ἐπισκέφθηκα ἐγὼ ὁμιλεῖται καὶ μαθαίνεται σωστά. "Οτι κρατιοῦνται αὐτούσια τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ ὅτι διατηροῦνται οἱ στολές. Αὐτὰ εἶδα ἐγὼ στὴ Δερβιτσιάνη μιὰ ὥρα πρὶν τὸ μεσημέρι στίς 10 Ὀκτωβρίου 1978.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΦΩΤΙΑΔΟΥ

Είναι Ἡπειρώτισσα. Ζεῖ στὰ Γιάννενα. Εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μετὰ τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῶν Ἡπειρωτικῶν βουνῶν καὶ ἐρευνᾷ καὶ φροντίζει γιὰ τὴ διαφύλαξη τοῦ Ἐθνικοῦ παραδοσιακοῦ στοιχείου στὴν πηγαία του μορφή.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ — ΒΙΒΛΙΑ

- α) Ἄνθρωποι, Πεζογραφήματα, 1957 (εἰκόνες ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴ)
- β) Καθάρια νερά, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ, 1961
- γ) Στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας, Διηγήματα, 1959
- δ) Στὰ βήματα τῆς μοίρας, Μυθιστόρημα, 1964
- ε) Κεφαλοχώρια τῆς Ἡπείρου, Ὀδοιπορικό, 1971
- στ) Ἐένοι τόποι, Ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, 1967
- ζ) Γραφικὴ Ρουμανία, 1974
- η) Συρρακιώτικος Γάμος τῶν Ραφτάδων, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ, 1976
- θ) 1600 χρονογραφήματα καὶ δημοσιεύσεις στὸν Ἡπειρωτικὸ Τύπο καὶ περιοδικὰ ποὺ καλύπτουν μιὰ 25ετία.
- ι) Θεατρικὰ Σενάρια: 12 μικρὰ θεατρικὰ ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῶν ξωμάχων μετὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, μετὰ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ τόπου, μετὰ τὴν ἴδια τὴν ζωὴ τους τὴ σκληρὴ καὶ δύσκολη.

Τυπογραφικές εργασίες: Γ. Δούβαλης, Γ. Αποστόλου, Κ. Πασχάλης.

Ήλωση: 28 Οκτωβρίου 14. Τηλέφωνα: (0651) 27845-20544.

